

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2011

Denisa MAŠTÁLKOVÁ, DiS.

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Osud židů v Libáni

The Fortunes of Jews in Libān

Vedoucí práce:

Mgr. Dana Vlková

Autor:

Denisa Maštálková, DiS.

2011

Poděkování:

Ráda bych tímto poděkovala paní Mgr. Daně Vlkové za odborné vedení této bakalářské práce, za její cenné rady, důslednost a trpělivost, kterou se mnou měla.

V neposlední řadě patří můj dík panu Milošovi Pickovi, který mi poskytl rozhovor pro praktickou část této práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že bakalářskou práci jsem zpracovala samostatně za použití literatury, která je uvedena v seznamu.

V Praze 29. června 2011

Podpis

Anotace

Práce je rozdělena do dvou částí. Teoretická část chce seznámit čtenáře s dějinami Židů v Libáni. A praktická část zachycuje vzpomínky pamětníků na své židovské sousedy v Libáni. Hlavní osobností mé práce je pan Miloš Pick, který žil v Libáni a přežil holocaust. Svoji prací chci čtenáře seznámit s jeho životem před a po této kruté etapě jeho života. Práce také obsahuje moji osobní návštěvu míst, která neodmyslitelně patří do osudů židovských obyvatel v Libáni – Malá pevnost Terezín a Státní muzeum. Pro práci jsem využila kvalitativní metody výzkumu, jimiž jsou rozhovor a studium dokumentace.

Klíčová slova

židé, holocaust, antisemitismus, ghetto, Osvětim, Terezín, synagoga

Description

This work has got two parts. Theoretical part describes history of Jews in Liban. Practical part brings us some memories of witnesses about their jewish neighbours in Liban. The main person of my interest is Mr.Milos Pick, who lived in Liban and has survived holocaust. I want to introduce his life before and after this horrible life experience. There are also my personal visits of important places in this work. This places are in connection with fortunes of Jews in Liban - Terezín and State museum. I have used qualitative methods of research, such as interview and study of documentation.

Key words

Jews, holocaust, antisemitism, ghetto, Osvetim, Terezin, synagogue

Obsah

1. Úvod.....	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
2. Kdo je Žid?	10
3. Proč žijí Židé roztroušeni po celém světě?	11
4. Co to je ghetto?	12
5. Židé v českých zemích v 10. – 15. století.....	14
6. Židé v českých zemích v 16. – 17. století.....	16
7. Židé v českých zemích v 18. – 20. století.....	19
8. Seznam židovských rodin, které odešly do transportů	25
9. Historie, charakteristika města Libáně.....	27
10. Židovská modlitebna a synagoga v Libáni	30
11. Židovské hroby a kaple.....	32
12. Židé z Libáně jenž se věnovali oblasti českého písennictví a malířství	33
PRAKTICKÁ ČÁST	35
13. Poznávací a dokumentační projekt: Zmizelí sousedé	37
14. Rozhovor s panem Milošem Pickem	39
15. Vyprávění mé prababičky Jarmily Šonové.....	51
16. Návštěva Malé pevnosti Terezín.....	54
17. Moje sebereflexe na návštěvu Terezína.....	54
18. Návštěva Státního muzea v Osvětimi	56
19. KL Auschwitz II – Birkenau.....	56
20. KL Auschwitz	57
21. Moje sebereflexe na návštěvu Osvětimi	58
22. Pátrání v archivu	59
23. Závěr	60
24. Seznam použitých zdrojů.....	62
25. Přílohy.....	63

Úvod

O židovskou tematiku se zajímám od základní školy a to je také jeden z důvodů, proč jsem si toto téma vybrala a věnovala mu svou bakalářskou práci.

23. května 2002 navštívil základní školu Libáň, kde jsem po dobu devíti let studovala, Fedor Gál. Přijal pozvání naší paní učitelky češtiny Ireny Škodové, která nám v hodinách literatury četla ukázky z knihy Trojí svědectví vydané v jeho nakladatelství g + g. Jsou v ní zachyceny příběhy tří židovských rodin z Čech, Slovenska a Podkarpatské Rusi za války. A tak jsem se seznámila s pojmem holocaust a židovská menšina. Dověděla jsem se také o projektu Zmizelí sousedé a se skupinou děvčat jsme se rozhodly, že se ho zúčastníme. Začaly jsme pátrat o židovské historii celkově a o osudech židovského obyvatelstva v Libáni, kde celý život žiji.

A právě toto pátrání patří mezi hlavní mezníky mého dosavadního života.

Díky projektu jsem zjistila, že v Libáni žilo mnoho židovských rodin, ale nejvíce mě zaujal příběh rodiny Pickových. Protože pan Pick postavil dům a žil zde se svojí rodinou a po válce v něm začala bydlet rodina mé babičky. V tomto domě jsem vyrostla a prožila své dětství.

Teoretická část chce seznámit čtenáře s dějinami Židů v Libáni. Jelikož je Libáň malé městečko, začlenila jsem dějiny Židů v Libáni do celkových dějin Židů v Čechách. Obecné informace z literatury jsem se snažila co nejvíce zainteresovat do dějin města Libáně. K tomu mi pomohly zprávy získané z kroniky města Libáň. Cílem teoretické části je, aby čtenář chápal historické souvislosti, které vyvrcholily silným antisemitismem za 2. světové války a jeho důsledkem bylo vyvraždění kolem 6 milionů Židů. Do tohoto čísla spadají i židé z Libáně. 2. světová válka židovskou komunitu v Libáni zničila úplně, protože po válce se zde židovské osídlení neobjevuje.

Cílem praktické části je zachytit vzpomínky pamětníků na své židovské sousedy. Od 2. světové války uplynulo mnoho let, je na živu méně a méně lidí, kteří tuto dobu zažili. Bylo by moc smutné nechávat odcházet tyto staré lidi společně s jejich vzpomínkami, které jsou tak důležité pro budoucí generace. Chtěla bych najít a sepsat svědectví lidí, kteří jsou ještě mezi námi. A díky jejich vyprávění poskytnout ostatním pomyslné okénko do minulosti - života libáňských židů.

Proto se věnuji panu Miloši Pickovi. Jeho osud díky bohu byl úplně jiný než osud, který mu byl předurčen Hitlerem. Přežil holocaust. Svou prací chci seznámit veřejnost s jeho životem před a po této kruté etapě jeho života.

Do praktické části jsem také zahrnula svoji osobní návštěvu míst, která neodmyslitelně patří do osudů židovských obyvatel v Libáni – Malá pevnost Terezín a Státní muzeum Osvětim.

TEORETICKÁ ČÁST

Kdo je Žid?

Židé jsou semitským národem pocházejícím z oblasti Blízkého východu. Semité (= národy hovořící semitským jazykem) jsou kromě Židů také Arabové. A odtud také slovo antisemitismus. To jest nepřátelství nebo předpojatost vůči Židům. I když samotné slovo antisemitismus odkazuje ke všem semitským národům, je tento termín používán většinou pro označení nepřátelství vůči Židům.

„Tradiční odpověď na otázku, kdo je Žid, je, že Žid je ten, kdo se narodil židovské matce nebo konvertoval podle halachy, židovského náboženského zákona. V podstatě je tedy odpověď velmi jednoduchá, ale jádro pudla vězí v podrobnostech.“¹

Může se zdát zvláštní, že se genealogie řídí podle matky. Pokud nejdeme do hloubky, jeví se židovství jako hluboce patriarchální náboženství. Proč je tedy zodpovědnost za pokračování židovství výhradně v rukou ženy?

Není tomu ještě tak dávno, kdy si muži nemohli být jisti, že jejich ratolest je skutečně plodem jejich vlastního těla. S určitostí se dala zjistit pouze matka. *„Z toho ovšem neusuzujeme, že v dávných dobách židovské ženy toužily nějak zvlášť nasazovat svým mužům parohy. Většinou byl opak pravdou. Avšak už v antice a v biblických časech bývalo běžné, že ve válkách vítězové znásilňovali ženy nepřátel. Tato praktika se bohužel dochovala dodnes.“²*

Víme snad, kolik modrookých evropských Židů vděčí za barvu svých očí křížáckým bojovníkům, kteří vypalovali a ničili židovské obce v německých městech a přitom znásilňovali ženy? Podobně tomu bylo i v jiných zemích. Třeba v 17. století v Polsku a na Ukrajině, když Bohdan Chmelnický se svými hordami učinil Židům ze života peklo.

„Kolik jen žen muselo po takových vskutku nechtěných spojeních přivést na svět děti? Zákony halachy však i přesto zaručují ubohým, nevinným dětem, že budou přijaty do židovského společenství“³. Jistě se mohlo přihodit, že židovská žena otěhotněla i mimo své manželství a otec dítěte nemusel být vždycky Žid. „Ostatně, židovské právo nezná pojem „nemanželské dítě“.“⁴

Další možností, jak se stát Židem je konvertovat (= přijetí určitého náboženského vyznání) podle náboženského zákona halachy.

Taková konverze je často zdoluhavá a nesnadná. Může být přijat pouze kandidát, který chce přestoupit z nejhlubšího přesvědčení. Tento kandidát či kandidátka vyhledá rabína a

---

¹ Spiegel, P.: Kdo jsou Židé? Brno, Barrister a Principal 2007, s. 13

² Tamtéž, s. 13

³ Tamtéž, s. 14

⁴ Tamtéž, s. 14

přednese mu svou žádost. Rabín musí adepta odmítnout. Po určité době musí kandidát znovu navštívit rabína a znovu usilovat o konverzi. Zase bude odmítnut. A tak se to opakuje. Tento postup je však součástí cesty ke konverzi. Jestliže po několika odmítnutích rabín uzná, že danému uchazeči vážně záleží na tom, aby byl přijat, může pak být akceptován. Potom je zahájena druhá fáze konverze.

Začíná fáze učení. *„Člověk, který není Žid, musí do židovství proniknout, musí se naučit Písmo a zákony, samozřejmě se musí také, alespoň částečně, naučit hebrejsky, aby se mohl modlit. Musí znát tradice, melodie modliteb a také početná pravidla, podle kterých se řídí život muže i ženy.“*⁵

Proč žijí Židé roztroušeni po celém světě?

Když již hořel jeruzalémský Chrám a jeho zničení bylo neodvratné, tedy v letech 69 až 70 našeho letopočtu, kdy Římané město Davidovo dobyli a doufali, že tím zasadí židovství smrtelnou ránu, objevil se jistý předvídavý, moudrý muž.

Předstíral smrt, aby zachránil židovství.

*„Byl to Jochanan ben Sakaj, jeden z největších učenců své doby. Dostal nápad, jak z hořícího města uprchnout. Nechal se svými žáky vynést v rakvi, aby jej mimo město pochovali. To byl totiž jediný způsob, jak se dostat přes římské hlídky za hranici města. V dostatečné vzdálenosti otevřeli mladí Hebrejci víko rakve a z bedny vyskočil jejich učitel.“*⁶

Centrum židovské kultury bylo zničeno, národ poražen. Nikdo nevěděl, co bude dál. Bylo by přirozené, kdyby židovský národ zanikl, jako zanikly ostatně všechny poražené národy v antické době.

*„To, že se nestalo, je zásluhou důvtipného muže Jochana ben Sakaje. Požádal skromně římské velitele, zda by si mohl otevřít náboženskou akademii v malém městečku Javne na pobřeží Judey, která pak byla brzy pod nadvládou Římanů přejmenována na Palestinu. Římané mu vyhověli.“*⁷ Netušili, jakou službu tím učinili pro zachování židovství.

Jochanan shromáždil ve své akademii nejlepší učence z celé země. Radili se, jak zachovat víru v jediného Boha nyní, když už Chrám zanikl, když už do něj nelze přinášet zvířecí oběti a konat bohoslužby. Židovské náboženství musí pokračovat bez Chrámu, kněží a obětí, a to všude na světě.

---

⁵ Spiegel, P.: Kdo jsou Židé? Brno, Barrister a Principal 2007, s. 15

⁶ Tamtéž, s. 71

⁷ Tamtéž, s. 71

„Židovský národ, který měl v té době dvě duchovní centra – jedno v Babylónii, druhé v Judeji – bude nyní ještě více rozptýlený po celém světě.

*Následovník Jochananův Gamaliel II. pokračoval v práci svého mistra a obnovil činnost židovského soudu Sanhedrinu.*⁸

Bylo to shromáždění učenců znalých Písma svatého, kteří se ve vzájemné debatě dobírali toho, jak vysvětlovat a používat Boží zákony.

Po události s Chrámem se Židé postupně rozptýlili do tzv. diaspory po celé Evropě a Blízkém východě. „*Jestliže se na nějakém místě usadila skupina Židů, brzy se dospělí muži sešli ke společnému studiu.*“⁹ Vzdělávali se v nejrůznějších otázkách svého náboženství. „*Jeden z přítomných, který se k tomu sám cítil povoláný a vhodný či kterého zvolili ostatní, celou skupinu při studiu vedl.*“¹⁰ Místnost, v níž vyučování probíhalo se říkalo studovna. „*Studovna byla, stejně jako synagoga, místem setkávání.*“¹¹ A také studovna začala záhy sloužit jako modlitebna. Takto se tedy synagoga (dům shromáždění) stala synonymem studovny, a proto se jí ve vlastním jazyce Židů říká škola. „*Toto jméno si podržela dodnes i přesto, že už ve většině případů funkci studovny neplní.*“¹²

Z náboženských důvodů byli často pronásledováni, nesměli vykonávat některá povolání a byli soustředěni ve zvláštních čtvrtích, z nichž se nesměli stěhovat, přestože jejich počet narůstal. Tyto čtvrtě se nazývali GHETTA . Největší byla ghetta v Itálii (Benátky, Řím), v Německu (Frankfurt nad Mohanem) a v českých zemích (Praha).

Co to je ghetto?

V obchodních střediscích zakládali Židé již od 10. století vlastní osady.

Od 12. století (III. a IV. lateránský koncil – 1179, 1215) bylo výslovně zakázáno soužití křesťanů s Židy. Důsledkem tohoto zákazu byla separace (oddělení) židovského obyvatelstva ve zvláštních ulicích a čtvrtích. Fyzická izolace byla posilována řadou dalších nařízení a zákazů.

O typických ghettech hovoříme od 16. století, kdy benátské Židé mohli obývat pouze část města zvanou „geto nuovo“ (italsky = nová slévárna).

---

⁸ Spiegel, P.: Kdo jsou Židé? Brno, Barrister a Principal 2007, s. 72

⁹ Philip, S.: Židovské obřady a symboly. Praha, Vyšehrad 2008, s. 12

¹⁰ Tamtéž, s. 12

¹¹ Tamtéž, s. 13

¹² Tamtéž, s. 13

V 16. století se začaly židovské čtvrti neprodyšně uzavírat zdmi a jejich obyvatelé podléhali přísnému režimu: v noci nebo při křesťanských svátcích či jiných příležitostech nesměli Židé ghetta opouštět.

Kronika města Libáně o ghettech před 2. světovou válkou nic neříká.

První ghetto v Libáni v době 2. světové války vzniklo v roce 1941, kdy byli zámožní Židé vystěhováni ze svých vil do menších domků blízko sebe(takovéto stěhování se týkalo např. rodiny Pickovy).

V roce 1942 bylo všech pětatřicet Židů z Libáně sestěhováno do Hellerova domu, číslo popisné 4. Zde měla každá rodina přidělena jednu místnost. Odtud 13. ledna 1943 odešli v transportu do Terezína.

V roce 2003 se vzpomínalo na 60. výročí odchodu Židů z Jičínka do transportů a při této příležitosti byla na domě rodiny Hellerových umístěna pamětní deska za přítomnosti pana Picka a jeho sestry Soni, kteří jako jediní Židé z Libáně holocaust přežili.

Fotografie ze slavnostního odhalení pamětní desky viz. příloha 1.

Židé v českých zemích v 10. – 15. století

Nejstarší židovské osídlení

„Židovské pospolitosti Čech a Moravy náležejí k aškenázskému, tj. středoevropskému a východoevropskému kulturnímu okruhu.“¹³

Počátek přítomnosti Židů na našem území se klade již do římské doby, kdy tudy židovští kupci procházeli s obchodními karavanami. Písemné doklady o tom však pocházejí až z 10. století: tzv. Raffelstattenský celní řád z roku 906 dokládá obchodní kontakty židovských kupců na Moravě a známá zpráva cestovatele a diplomata Ibrahima ibn Jakuba z roku 965 hovoří ve stejném smyslu o Praze. „Další zprávy se nacházejí v českých literárních pramenech; patří k nim zejména Kosmova Kronika česká a její pokračovatelé. Tyto texty se zmiňují o určitém typu osídlení v podobě kupeckých osad, které vznikly v 11. – 13. století na území Prahy, Brna, Jihlavy a jiných obchodních a správních středisek.“¹⁴

Z mnoha dokladů o postavení Židů v raném středověku vyplývá, že židovské obce podléhaly panovníkovi, který jim udělil souhlas k usazení. Židé tu u nás měli zpočátku status svobodných lidí.

„Do konce 11. století žili na českém území Židé jako svobodní lidé a živili se dálkovým obchodem. Jejich postavení se zhoršilo v souvislosti s křižáckými válkami na konci 11. století a zejména se zákazy, kodifikovanými IV. lateránským koncilem, který se konal roku 1250.“¹⁵

Židům se u nás dobře dařilo a byli pro panovníka spolehlivým zdrojem příjmů, protože odváděli pravidelné židovské daně. Tyto daně byly trvalou platbou za souhlas k usídlení.

Od počátku 13. století začalo postavení Židů nepříznivě ovlivňovat kanonické právo, které Židům zakazovalo výrobní činnost, provozování řemesla a povolání sociální povahy. Jediná oblast pro zaměstnání, která byla Židům povolena byl obchod s penězi, neboť křesťanská církev zakazovala svým věřícím půjčování peněz na úrok.

„Od 13. století nejprve v královských městech, později i v poddanských městech vznikaly oddělené židovské ulice nebo čtvrtě, v nichž byly židovské domy soustředěny.“¹⁶

Od 13. století určovala právní postavení Židů v českých zemích – tak jako v jiných zemích diaspory – panovnická privilegia.

Postavení Židů v Českém království po právní stránce určil král Přemysl Otakar II.. Jeho privilegium z roku 1255 se považuje za jedno z nejstarších, zachycuje změnu postavení Židů ze svobodných lidí na poddané. Na základě těchto privilegií, které měly platnost zákona,

¹³ Pavlát, L. a kol.: Židé. Dějiny a kultura. Praha, Žid. Muzeum 1997, s. 35

¹⁴ Tamtéž, s. 36

¹⁵ Rozkošná, B., Jakubec P.: Židovské památky Čech. Brno, ERA 2004, s. 7

¹⁶ Rozkošná, B., Jakubec P.: Židovské památky Čech. Brno, ERA 2004, s. 7

byli Židé poddáni přímo panovníkovi, který je chránil, sliboval svobodu náboženského života a povoloval obchod s penězi. Na oplátku za všechny tyto výsady musela židovská obec platit vysoké daně a poskytovat mu půjčky. Podle Židovských Statut byl jakýkoli útok proti Židům chápán, jako útok proti samotnému králi a jeho zájmům. Každý, kdo jakkoliv ublížil Židovi, či ho dokonce zabil, musel zaplatit vysokou pokutu do panovnické pokladny a navíc ještě zaplatit odškodné postiženému nebo pozůstalé rodině.

„Statuta Judaeorum vydaná Přemyslem Otakarem II. V polovině 13. století, definovala uvedené právní postavení Židů od středověku v podstatě až do 19. století a byla potvrzována českými panovníky po celá staletí.“¹⁷

„Ve vnitřních sporech směli Židé jednat podle vlastního talmudského práva, ve sporech s křesťany byl soudcem tzv. židovský rychtář – křesťan, který znal jak právo městské, tak židovské.“¹⁸

„Situace, kdy Židé právně i sociálně stáli mimo ostatní obyvatelstvo země, posilovala nábožensky i hospodářsky motivované protižidovské nálady. Protižidovské tendence se projevovaly zejména v královských městech, kde se Židé jako „služebníci královské komory“ především usazovali.“¹⁹ Sílily konkurenční střety mezi patriciátem a židovskými obchodníky. Mnohdy to vyústilo v násilné činy a vyhánění Židů. Svého vlivu města využívala k tomu, aby se zbavila židovské konkurence v obchodě, řemeslech i peněžnictví, kterému se v té době začali legálně věnovat také křesťané. Šimon Dalibor z Vodc musel svůj statek prodat městu Ml. Boleslav a koupit dům ve vsi 30 kilometrů vzdálené s názvem Libáň.

„Do dějin českých Židů se neblaze zapsaly události z doby Václava IV. – v Praze roku 1389 došlo k pogromu, v jehož průběhu bylo vyvražděno údajně více než 3000 Židů; jednalo se o největší pogrom v dějinách českých Židů až do nástupu nacistické okupace.“²⁰

---

¹⁷ Rozkošná, B., Jakubec P.: Židovské památky Čech. Brno, ERA 2004, s. 7

¹⁸ Pavlát, L. a kol.: Židé. Dějiny a kultura. Praha, Žid. Muzeum 1997, s. 37

¹⁹ Tamtéž, s. 37

²⁰ Rozkošná, B., Jakubec P.: Židovské památky Čech. Brno, ERA 2004, s. 7

Židé v českých zemích v 16. – 17. století

Vznik venkovského židovského osídlení v Čechách

I na prahu novověku panovníci dál formálně potvrzovali židovská privilegia a snažili se znovu získat kontrolu nad židovským regálem. Jejich snaha nebyla úspěšná. V průběhu 15. a počátkem 16. století městské rady dosáhly, že Židé byli vypovězeni ze všech královských měst Čech s výjimkou Prahy a Kolína.

Za prvním vypovězením Židů z Čech stál stavovský spor s Ferdinandem I. a za druhým vypovězením Židů z Čech stály politické a částečně náboženské důvody za vlády Marie Terezie. I když Židé nikdy úplně neodešli, protože vypovídací edikty byly po určité době zrušeny, vedly tyto události k důležitým změnám v židovském osídlení.

Velká část židovského obyvatelstva se nově usadila ve venkovských obcích, kde jejich obchodní, zprostředkovatelské a finanční činnosti úspěšně využívala šlechta při vlastním zemědělském a průmyslovém podnikání. „V roce 1522 vytýkali křesťané Židům v Mladé Boleslavi, že se šatstvem mor do města zavlékli. Některé Židovské rodiny už nechťíc toto snášet se odstěhovávají do města vzdáleného 30 kilometrů s názvem Libáň.“²¹ Okolo roku 1500 jsou vysláni přední obyvatelé města Libáně do starohradského panství s otázkou zda by se přívalu Židů nemělo zabránit. Odpovědi Jiřka Pruskovského z Pruskova, majitele panství, se nedočkali.

Poddanská židovská města na Moravě

Výhodnější byla situace Židů na Moravě, kde svou činnost v rámci zemědělského i průmyslového podnikání šlechtického velkostatku rozšířili natolik, že působili téměř ve všech oblastech hospodářství. Na Moravě byli Židé vypovězeni z královských měst během 15. století a útočiště nacházeli na panských statcích. Ve vesnicích měli přitom pobyt až na výjimky zakázán. Výsledkem byl vznik poměrně velkých obcí v řadě poddanských měst, zatímco v Čechách se na vrchnostenských panstvích vytvořily malé rozptýlené venkovské komunity se slabým ekonomickým i organizačním zázemím. Na Moravě vznikla typická ohrazená a brankami uzavřená ghetta. V Čechách naopak venkovští Židé žili jak v oddělených ulicích, tak i v jednotlivých domech, které jim vrchnosti vykazaly mezi domy obydlými křesťanskými sousedy.

Vnitřní organizace židovských obcí

„K dotvoření rozptýleného židovského osídlení v českých zemích přispělo jak vypovězení Židů z roku 1541, tak i následky třicetileté války a vypovězení v letech

---

²¹ Gold, H.: Jews and Jewish Communities of Bohemia. Praha-Brunn, 1934.

1744 – 1748.“²² I když byly židovské obce závislé na feudálních pánech, dále plnily daňové povinnosti vůči panovníkovi. Právě toto rozdělování a vybírání daní představovaly hlavní funkci samosprávy (vedení) židovských obcí vůči ústřední vládě. Vnitřní samostatnost správy si židovské obce v českých zemích i v jiných oblastech diaspory uchovaly z dob, kdy měly postavení svobodných osad. Každá obec tvořila náboženskou a administrativní jednotku, která se řídila přijatými stanovami a v níž působila duchovní i světská složka správy.

Duchovní hlavou obce byl vždy rabín, kterého již od 12. století jmenovalo vedení obce.

V čele světské správy stálo představenstvo obce – volená rada starších, při jejímž ustavení zpravidla uplatňovaly své postavení nejbohatší rodiny. V Praze byl od poloviny 16. století volen na jeden rok primas (předseda), jehož volbu schvalovali úředníci královské komory. Primas měl často i důležité poslání mluvčího židovské obce při jednáních s městskou radou a se státními úřady.

„Od 16. století se ze společenské struktury středoevropských ghatt začala vydělovat úzká vrstva osobně zvýhodněných jednotlivců, tzv. dvorních Židů – královských a dvorních dodavatelů, finančníků a obchodních prostředníků.“²³

Sociální instituce hrály významnou roli v životě židovských obcí. Nejváženější byla pohřební bratrstva, která se nejen starala o umírající, pohřby a židovské hřbitovy, ale působila i jako základní dobročinná instituce. Židé v Libáni se v otázkách sociálních obraceli na židovskou obec v Mladé Boleslavi

Vůdčí pozice Čechách vždy náležela pražské židovské obci. Malé venkovské komunity stály pod svrchovaným vedením pražské obce až do druhé poloviny 17. století, kdy se v Čechách vytvořila samostatná organizace venkovského židovstva s vlastní reprezentací a úřednictvem. Židé v Libáni se v této organizaci nijak neangažovali a jeho vznik nikterak nekomentovali.

Pražské centrum si ve všech dobách zachovávalo svou důležitost pro české a moravské Židy. Největší rozkvět mu však přineslo období od druhé poloviny 16. století do počátku třicetileté války (1618). V té době se Praha stala sídelním městem císařského dvora a jedním z hlavních kulturních center Evropy. Tato tzv. velká pražská renesance znamenala i pro židovské ghetto celkový kulturní a hospodářský rozvoj.

„Hospodářský rozmach renesančního ghatta se navenek projevil zejména rozsáhlou stavební činností Mordechaje Maisela. V této době vznikají renesanční budovy pražské

²² Pavlát, L. a kol.: Židé. Dějiny a kultura. Praha, Žid. Muzeum 1997, s. 40

²³ Pavlát, L. a kol.: Židé. Dějiny a kultura. Praha, Žid. Muzeum 1997, s. 41

*židovské radnice a Vysoké synagogy.*²⁴ Příznivý postoj císaře Rudolfa II. Vůči pražským Židům byl odměnou za jejich finanční pomoc pro vedení války proti Turkům. Císař rovněž potvrdil dřívější židovská privilegia a ujistil Židy, že nebudou vypovídáni z Prahy ani ze země. Také jim povolil provozovat dosud zakázané zlatnické řemeslo a umožnil prodej výrobků židovských řemeslníků mimo ghetto.

Židé v období třicetileté války

*„Politické otřesy v první polovině 17. století přinesly i židovským obcím sociální a hospodářskou nejistotu. V průběhu třicetileté války došlo k narušení městské i zemědělské výroby, omezení vnitřního trhu a přerušení nebo podstatnému omezení mezinárodního obchodu. Stát potřeboval hotové peníze pro vedení války, což židovské obce okamžitě pocítily.*²⁵ Židé, kteří byli stále považováni za „služebníky komory“ měli odevzdávat vyšší částky zvláště na odvodech. Navíc byli Židé ohrožováni existenčně, a to jak nepřátelskou soldateskou, tak útoky městské chudiny, protože lidé pokládali Židy za spojence nepřátel. Roku 1690 došlo do úřadu města Libáň oznámení, že ze dvou židovských domů Židé koukali na procesí o Božím těle a dělali křiku, když děkan nesl tělo Páně: odsouzeni k pokutě 10 kop grošů ve prospěch kostela.

Během třicetileté války habsburský stát vedl vůči Židům dvojakou politiku. Na jedné straně jim ve vlastním zájmu zaručoval některé výsady, na straně druhé Židy podrobil nejrůznějším omezujícím opatřením. V duchovní oblasti k nim patřila například povinná účast Židů na jezuitských kázáních, cenzura i časté konfiskace hebrejských knih. Měšťané a duchovenstvo v Libáni si stěžují, že Židé o svátcích a v neděli ruší svým běháním a křikem u kostela bohoslužebné výkony. Požadují jako trest odebrání hebrejských knih a nucenou účast na bohoslužbách.

*„Nová restriktivní opatření státní moci směřovala proti židovskému obyvatelstvu od poloviny 17. století, a to i přesto, že se Židé významně podíleli na obnově válkou zpustošené země.*²⁶ Židé rozšiřovali ve městech svoji činnost o různá odvětví řemeslné výroby, na základě získaných privilegií. *„V roce 1642 dovolil arcibiskup Harfách v Mladé Boleslavi Židům prodávat maso v neděli před mší svatou, kdežto v Libáni se to dovovalo jen do prvního zvonění*²⁷. Na venkově se zase úspěšně podíleli při obnově a dalším rozvoji hospodářství feudálního velkostatku. V této době se také zvyšoval počet Židů v českých zemích. Důležitou měrou k tomu přispělo přistěhovalectví z Polska, Uher a z Vídně.

²⁴ Pavlát, L. a kol.: Židé. Dějiny a kultura. Praha, Žid. Muzeum 1997, s. 43

²⁵ Tamtéž, s. 44

²⁶ Tamtéž, s. 45

²⁷ Gold, H.: Jews and Jewish Communities of Bohemia. Praha-Brunn, 1934.

Zemský sněm omezil dřívější privilegia pro Židy, omezil povolení, týkající se obchodního a výrobního podnikání Židů, omezil najímání křesťanské čeledi. Dále měli Židé opustit všechna místa, která před rokem 1618 neobývali. Židé v Libáni měli zakázáno obchodovat se solí, protože toto odvětví patřovalo vždy křesťanům, Další zákaz se týkal židovských řezníků, mezi nimi a řezníky křesťanskými vznikl spor, který vyvrcholil zákazem činnosti pro řezníky židovské.

„*Úřední antisemitismus*“, jak se označuje tato politika státních úřadů, pokračoval v roce 1679 jmenováním tzv. redukční komise, která měla na základě soupisu židovských obyvatel Prahy navrhnout snížení jejich počtu.²⁸ Přípravované zásahy na vyhnání Židů neusazených ve městech přerušila strašlivá morová epidemie v letech 1680 – 1681.

Židé v českých zemích v 18. – 20. století

Od počátku 18. století se v Libáni objevuje početné židovské osídlení. Důvod příchodu Židů do Libáně je velký požár v Mladé Boleslavi při kterém celé židovské město lehlo popelem.

„*V důsledku zvýšení počtu Židů v Čechách byla vydávána různá omezující nařízení, kvůli kterým je následující období označováno jako období úředního antisemitismu. Je spojeno zejména se jmenováním tzv. redukční komise, která měla na základě soupisu Židů v Praze a poté i v dalších městech navrhnout opatření ke snížení počtu Židů v Čechách. Roku 1724 bylo provedeno plošné sčítání Židů na celém území Čech – mimo Prahu žilo v Čechách ve 168 městech a 672 vsích kolem 30 000 Židů.*“²⁹ Královský podkomoří z nejbližšího královského města (Mladá Boleslav) měl každého roku podávat konsignaci židovského obyvatelstva, aby se nestala Libáň vsí zcela židovskou.

Po nezdařilých pokusech snížit počet židovských obyvatel přistoupily úřady za vlády Karla VI. K drastickému a vysoce nehumánnímu opatření. „*Roku 1726 byl po sčítání obyvatel vydán tzv. familiantský zákon, podle něž měl být zachován daný počet židovských rodin (8541 v Čechách a 5106 na Moravě). Aby se tohoto cíle dosáhlo, směl se ženit pouze nejstarší syn z každé židovské rodiny. Ostatní synové museli buď zůstat svobodní nebo odejít ze země.*“³⁰

Do stejné doby spadá i zveřejnění tzv. translokačního reskriptu (přesídlovacího nařízení). Reskript nařizoval, aby Židé byli v místech svého pobytu soustředěni do uzavřených čtvrtí, které by byly v předepsané vzdálenosti od kostelů a míst konání náboženských slavností.

²⁸ Pavlát, L. a kol.: Židé. Dějiny a kultura. Praha, Žid. Muzeum 1997, s. 45

²⁹ Rozkošná, B., Jakubec P.: Židovské památky Čech. Brno, ERA 2004, s. 9

³⁰ Pavlát, L. a kol.: Židé. Dějiny a kultura. Praha, Žid. Muzeum 1997, s. 46

Největší pohromu pro židovské obyvatelstvo v českých zemích však znamenalo vypovězení v letech 1744 – 1748, k němuž došlo na počátku vlády Marie Terezie během válek o rakouské dědictví. Záminkou k tomuto rozhodnutí se stala obvinění, že Židé podporují nepřátelské Prusko. Skutečným důvodem však byla snaha Marie Terezie zasáhnout proti českým stavům, které protestovaly proti zvýšení zemských daní; odchod Židů ze země by přitom finančně postihl zvláště jejich šlechtické vrchnosti. Česká šlechta i státní úředníci se za Židy důrazně přimlouvali, protože viděli v podnikatelských schopnostech a zahraničních stycích Židů významného činitele pro hospodářský rozvoj státu. Po dlouhých jednáních povolila Marie Terezie roku 1748 podmíněný návrat Židů do země, vykoupným zaplacením tzv. toleranční daně.

„Prvním krokem k emancipaci Židů byly reformy Josefa II.: zrušil povinnost nosit vnější označení na oděvu, umožnil Židům studium na všech školách včetně Univerzity Karlovy, s výjimkou teologické fakulty, nařídil zakládat tzv. normální židovské školy, v nichž byly děti vyučovány také světským předmětům včetně německého jazyka, nařídil vedení matrik (sestávajících z knih nerozených, sňatků a zemřelých).“³¹ Bylo jim povoleno věnovat se všem živnostem s výjimkou nájmu šenkoven, desátků a mlýnů, provozovat všechny druhy řemesel městských i komerčních, dosahovat v nich mistrovství a zakládat cechy. Směli najímat panské grunty, ucházet se o příděl neobdělané půdy a poprvé po mnoha staletích – ovšem s podmínkou, že budou mít k ruce výhradně židovskou čeled' – půdu obdělávat. „Mohli zakládat směnárny, velkoobchody a provozovat obchod se střížním, kupeckým a smíšeným zbožím. Kdo se nevěnoval některému z těchto povolených zaměstnání, měl být vypovězen ze země.“³² Židé v Libáni se věnovali obchodu s látkami, s kůžemi a dvě starší sestry vykupovaly švestky pro nedalekou výrobu alkoholických nápojů. Dále Židé zakládají koloniál a sodovkárnu.

„Zcela novým momentem bylo zavedení povinné vojenské služby. V průběhu staletí měli obyvatelé ghatt k vojsku různé pravidelné i mimořádné závazky (platby ve prospěch armády, ubytovací povinnost), přímá služba ale na nich nebyla dosud nikdy požadována.“³³ Ve válečných dobách jim bylo dovoleno chopit se zbraní jen výjimečně (křížové výpravy), jinak nesměli nosit zbraň ani na svou obranu, dokonce ani v ghettu, a až do 19. století nesměli zbraně vyrábět.

---

³¹ Rozkošná, B., Jakubec P.: Židovské památky Čech. Brno, ERA 2004, s. 11

³² Pěkný, T.: Historie Židů v Čechách a na Moravě. Praha, SEFER 1993, s. 87

³³ Tamtéž, s. 87

„Příkaz k vojenské službě nebylo z důvodů především náboženských (potíže s košer stravou, s dodržováním svátků apod.) jednoduché uvést do života a zřejmě se i proto s odvody v této podobě brzy přestalo.“³⁴

Na druhou stranu závažný zásah do autonomie židovských obcí přineslo omezení jejich soudní pravomoci, protože po zavedení všeobecného soudního řádu r. 1781 a po úpravě soudnictví o tři roky později byli Židé v zemi – poprvé – podrobeni stejné jurisdikci jako křesťané.

V rámci germanizačních snah bylo Židům nařízeno přijetí německých příjmení. Židovská rodina Šikova se přejmenovává na rodinu Schickovu, rodina Šulmanova na rodinu Schulmannovu.

Roku 1797 byl vydán Židovský systemální patent shrnující josefínské reformy, který byl základem právního postavení Židů až do poloviny 19. století. V tomto patentu byly z panovníkova příkazu sebrány, revidovány a dány všem úřadům k dispozici dosavadní nařízení týkající se Židů.

„Patent nepřinesl nic nového, usnadnil však úřadům jednání s židovskou komunitou v českých zemích a stal se na příštích padesát let základem jejího právního postavení.“³⁵

Revoluční události roku 1848 přispěly k zlepšení postavení českých Židů: byl zrušen Familiantský zákon, Translokační reskript a toleranční daň; úplná rovnoprávnost včetně volebního práva byla Židům přiznána roku 1867.

Židé se mohli svobodně stěhovat do větších obchodních center i do měst, která jim do té doby pobyt na svém území zakazovala. V roce 1890 žilo v Libáni 59 osob židovské národnosti. V důsledku takového stěhování došlo ke vzniku nových židovských náboženských obcí ve městech a k zániku menších židovských náboženských obcí na venkově.

Základní jednotkou židovské náboženské pospolitosti byly židovské náboženské obce, jejichž počet se v průběhu staletí měnil. Židovská náboženská obec v Libáni byla založena v roce 1892 a v roce 1921 byla připojena k židovské náboženské obci v Mladé Boleslavi.

„Na konci 19. století se objevují na celém území Čech antisemitské bouře, současně se formuje sionistické hnutí, jehož členové v Čechách souběžně vyvíjeli aktivity vedle zástupců německo-židovského i česko-židovského asimilačního hnutí.“³⁶

Nejlepší podmínky k všestrannému rozvoji nejrůznějších aktivit měli Židé v Čechách v období první Československé republiky, která uznávala židovskou národnost. Tehdy se Židé

³⁴ Pěkný, T.: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha, SEFER 1993, s. 88

³⁵ Pěkný, T.: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha, SEFER 1993, s. 89

³⁶ Rozkošná, B., Jakubec P.: *Židovské památky Čech*. Brno, ERA 2004, s. 12

prosazovali i v politickém životě, Židovská strana ve volbách roku 1929 a 1935 získala po dvou parlamentních křeslech v Národním shromáždění. Židé v Libáni se od politiky distancovali.

Po vzniku Československa (1918) dochází v Mladé Boleslavi, která je vzdálená od Libáně 26 kilometrů, k protižidovským akcím. Jsou vylepovány protižidovské letáky, ve kterých byli občané upozorňováni na protičeský postoj Židů, kteří byli vždy spojováni s němečtvím. Vybízejí občany, aby nenakupovali v židovských obchodech. Pan Pick se ve svých vzpomínkách o této věci nezmiňuje. O období první republiky (1918 – 1938) mluví pan Pick jako o období kdy se židé aktivně zapojili do politického i hospodářského života Libáně. Tatínek pana Picka rozšiřoval továrnu, kterou založil před první světovou válkou dědeček pana Picka. Sám pan Pick říká: „České vlastenectví – nebo i vlastenčení – jsem vstřebával i v Sokole již od předškolního věku a bral jsem je až dětsky vážně i ze školních čítanek s „tatíčkem Masarykem“.“³⁷

V roce 1930 žilo v Libáni 27 osob židovské národnosti.

O období druhé republiky (1. 10. 1938 – 14. 3. 1939) pan Pick říká: „Atmosféra v Libáni byla špatná. Lidé ten hněv nad tím Mnichovem obrátili proti první republice a proti Židům.“³⁸ Když 15. března 1939 začala okupace Čech a Moravy lidé v Jičíně (17 km od Libáně) začali nosit československé trikolory. Ale Libáň, na rozdíl od Jičína, je malé městečko a tam se to nikdo neodvážil. V Libáni vládla atmosféra první republiky a žádná negativa vůči židům ze strany obyvatel Libáně zaznamenána nejsou, spíše naopak (viz. rozhovor s panem Pickem).

Prvním krokem k vyhubení většiny českých Židů bylo připojení pohraničních území k německé říši po Mnichovské dohodě – vzhledem k tomu, že tam ihned začaly platit Norimberské zákony, tamních asi 25 000 Židů ztratilo občanská práva a postupně se stěhovali do vnitrozemí nebo do zahraničí.

„Krátce po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava byla vydávána nejrůznější nařízení omezující Židy. Zprvu se týkala možnosti výkonu povolání a židovského majetku: 29. března 1939 okupační úřady zakázaly jakékoli změny v hospodářských podnicích s majetkem pokládaným být jen z části za židovský, následné nařízení říšského protektora von Neuratha o židovském majetku z 21. června 1939 tuto skutečnost potvrdila a kromě toho znamenalo skutečný začátek uvádění norimberských protižidovských zákonů do praxe. Posledním

³⁷ Pick, M.: Naděje se vzdát neumím. Brno, Doplněk 2010, s. 16

³⁸ Pick, M.: Naděje se vzdát neumím. Brno, Doplněk 2010, s. 19

*stupněm hospodářské protižidovské politiky bylo nařízení říšského protektora o vyřazení Židů z hospodářského života z 26. ledna 1940.*³⁹

Hospodářská protižidovská politika v Libáni: „*V otázce židovské, vyzval výbor NS vládu, aby zakázala na území Protektorátu jakékoli dispozice, kterými se převádí majetek neárijců. Dosavadní majitelé podniků a vedoucí orgány jsou povinni až na další provozování podnik v plném rozsahu dále. V naléhavých případech je vláda oprávněna dosadit do takových podniků dozorčí orgány.*

Nejpozději do 15. dubna budiž proveden soupis veškerého nearijského majetku. Neárijci jsou osoby, které samy nebo jejich předkové do třetího stupně jsou nearijského původu.

*Dne 5.4. bylo nařízeno označování židovských obchodů vývěskou: J u d i s c h e s G e s c h a f t a, židovský obchod.*⁴⁰

Následovaly snahy o izolaci Židů od ostatního obyvatelstva.

Kronika města Libáň k této souvislosti uvádí: „*Okresní úřad vyzval ve smyslu příkazu úřadu p. Oberlandráta ze dne 31. 7. 40 o sdělení, kolik bytů by bylo zapotřebí k odstranění bytové nouze a kolik bytů židovských by mohlo býti uvolněno.*

*Vlad. Pick musel uvolnit vilu ve Společné a židovské rodiny byly soustředěny do domů čp. 4.*⁴¹

Židé měli například zakázán vstup na některá náměstí nebo do některých ulic, dále do většiny kaváren a restaurací, do veřejných parků, plováren a lázní, do divadel, kin a na sportovní utkání. Židům byla omezena nákupní i úřední doba na úřadech, poštách a v bankách.

Kronika města Libáň k této souvislosti uvádí: „*Výnosem okr. Úřadu byl Židům zakázán vstup do všech veřejných místností.*

*Každý Žid, šestiletými dětmi počínaje, je povinen nosit na obleku nebo na svrchním oděvu pevně přišitou šesticípou hvězdu ve velikosti dlaně s textem „JUDE“.*⁴²

Židé museli odevzdat radiopřijímače, telefonní přístroje, jízdní kola, šicí stroje, gramofony, lyže i domácí zvířata. „*Židé se nesměli svobodně stěhovat ani cestovat, vzdělávat, od září roku 1941 museli být všichni Židé starší šesti let označeni Davidovou hvězdou s nápisem Jude.*“⁴³

Jak se tyto opatření dotkly Židů v Libáni?

³⁹ Rozkošná, B., Jakubec P.: Židovské památky Čech. Brno, ERA 2004, s. 13

⁴⁰ Městská kronika Libáň, 1939: 1. díl, s. 354

⁴¹ Městská kronika Libáň, 1940: 2. díl, s. 409

⁴² Městská kronika Libáň, 1941: 4. díl, s. 473

⁴³ Rozkošná, B., Jakubec P.: Židovské památky Čech. Brno, ERA 2004, s. 14

Kronika města Libáň uvádí: „*Označení Židů. Od 15. září 1941 nosí v celé Říši Židé jako označení své rasové příslušnosti velkou žlutou šesticípou hvězdu. Je to opatření k praktickému provádění protižidovských opatření. Češi neměli nikdy Židy v lásce. Nejvýše k nim byli příliš trpěliví. Vzpomeňme si, kolik českých králů v dávných dobách vydávalo nařízení proti Židům. Mnoho lidí na tyto skutečnosti dnes zapomíná, že tentýž protižidovský postoj se objevoval u všech vyspělých a kulturních národů starověku, které se dostaly do styku se Židy, zvláště ve starém Římě a stejně tomu bylo tak i ve středověku a novověku až po naše dny.*“⁴⁴

Konečným cílem nacistů bylo Židy vyvraždit. „*Poprvé byli čeští Židé posíláni do transportů v říjnu a listopadu roku 1941. Tehdy bylo 5 000 pražských Židů odvezeno do Lodže a zde nebo v dalších vyhlazovacích táborech většina z nich zemřela – do svých domovů se z těchto prvních transportů po válce vrátilo jen 272 lidí.*“⁴⁵

V listopadu 1941 byl zřízen koncentrační tábor v Terezíně a od této doby byli čeští Židé odvázeni nejprve do Terezína a následně do dalších pracovních, koncentračních a vyhlazovacích táborů na východě, kde většina z nich zemřela.

V roce 1943 žilo v Libáni 43 osob židovské národnosti.

Židé z Libáně odešli přes Mladou Boleslav 13. 1. 1943 do Terezína a 20. 1. 1943 do Osvětimi.

Kronika města Libáně říká: „*Postupné vyčišťování českomoravského prostoru od Židů dospělo do oblasti severních Čech. Ve středu 13. ledna 1943 byli všichni Židé z Libáně a okolních měst, spadající pod působnost Oberlandrátu v Jičíně odesláni do Terezína. Z Libáně odešli časně zrána.*

Náhodný chodec Jaroslav Moucha z Prahy je potkal u hřbitova, kam se šli rozloučit.

Podle zprávy židovského musea končí 20. března v Osvětimi.

Městská spořitelna hlásila, že na knížkách židovských příslušníků bylo uloženo celkem k 25. 772,10 na 22 spořitelních knížkách.

Revisi židovských bytů / soupis předmětů a všeho, co se v nich nachází prováděli úředníci Auswandezunfondu z Jičína“⁴⁶.

---

⁴⁴ Městská kronika Libáň, 1941: 2. díl, s. 472

⁴⁵ Rozkošná, B., Jakubec P.: Židovské památky Čech. Brno, ERA 2004, s. 14

⁴⁶ Městská kronika Libáň, 1943: 5. díl, s. 572

Seznam židovských rodin, které odešly do transportů

Příjmení a jméno	rodné u žen	datum narození	úmrtí
Brožková Emilie	Hellerová	27. 2. 1883	20. 1. 1943 - Osvětim
Brunnerová Arnoštka		12. 3. 1893	20. 1. 1943 - Osvětim
Fischer Jaroslav		11.8.1910	20. 1. 1943 - Osvětim
Fischerová Jiřina	manželka	5.3.1915	20. 1. 1943 - Osvětim
Freundová Emílie	sestra A. Brunnerové	8. 3. 1879	20. 1. 1943 - Osvětim
Gunsburg Josef		23. 8. 1886	20. 1. 1943 - Osvětim
Gunsburgová Hermína	manželka	25. 2. 1887	20. 1. 1943 - Osvětim
Heller Evžen		1. 4. 1886	20. 1. 1943 - Osvětim
Hellerová Marie	manželka, Katzová	1. 11. 1894	20. 1. 1943 - Osvětim
Hellerová Alena	dcera	30.11.1922	20. 1. 1943 - Osvětim
Heller Jiří	syn	2.4.1921	20. 1. 1943 - Osvětim
Heller Vilém	nezjištěno	7. 7. 1875	6. 3. 1943 - Terezín
Hellerová Irma	manželka, Reinová	27. 6. 1881	20. 1. 1943 - Osvětim
Hellerová Olga	nevlastní sestra Viléma	26. 3. 1879	20. 1. 1943 - Osvětim
Hellerová Terezie	nezjištěno	20. 11. 1858	
Kaufmann Oto		23. 11. 1889	20. 1. 1943 - Osvětim
Kaufmannová Marie	manželka, Picková	20. 5. 1887	20. 1. 1943 - Osvětim
Kaufmannová Věra	dcera	17.4.1925	20. 1. 1943 - Osvětim
Kaufmann Jan	syn	18.3.1926	20. 1. 1943 - Osvětim
Kohnbergerová Berta		13. 11. 1885	nastoupila do transportu v Praze, zemřela
Kohnberg František	syn	2.6.1917	zatčen 1. 12. 1941 v Praze, Terezín, Osvětim
Lustigová Hedvika	nezjištěno	16. 12. 1888	20. 1. 1943 - Osvětim
Lustig Max		16. 10. 1865	13. 7. 1943 - Terezín
Lustigová Marie	manželka	30. 11. 1880	28. 3. 1943 - Terezín
Lustigová Hanička	dcera Hedviky	30.10.1916	20. 1. 1943 - Osvětim
Neumann Zdeněk	smíšené manželství	18.3.1900	20. 10. 1942 - nasazen v říši, 8. 9. 1944 - Terezín, 28. 9. 1944 - osvětim a zemřel
Pick Vladimír		25. 5. 1882	28. 3. 1945 - Dachau 6. 1. 1944 - Osvětim
Picková Olga	manželka, Pragerová	28. 9. 1891	6. 1. 1944 - Osvětim
Pick Miloš	syn	16.8.1926	28. 9. 1944 - Osvětim, VRÁTIL SE
Picková Soňa	dcera	3.2.1925	6. 1. 1944 - Osvětim, VRÁTILA SE
Pragerová Růžena	babička	1. 10. 1884	22. 1. 1944 - Terezín
Pick Otakar	bratr Vladimíra	9. 6. 1883	20. 1. 1943 - Osvětim
Picková Valérie	manželka, Sonderová	5. 10. 1883	20. 1. 1943 - Osvětim
Pick Vítězslav	syn	29.1.1915	20. 1. 1943 - Osvětim
Schick Rudolf	smíšené manželství	30. 6. 1887	20. 1. 1943 - Osvětim
Schulmann Vilém		18. 4. 1883	13.1.1943 - Terezín, vrátil se 10. 5. 1945,

zemřel 29. 1. 1964

Schulmannová Markéta	manželka	23. 12. 1891	13. 1. 1943 - Terezín, vrátila se 10. 5. 1945 zemřela 19. 7. 1948
Schulmann Jan	syn	19.12.1912	sloužil v zahraniční armádě, zemřel 8. 9. 1995
Schulmann Jiří	syn	17.12.1921	1.12.1941 - Terezín, vrátil se 4. 5. 1945, zemřel 16. 4. 1993
Schulmann František	syn	25.8.1916	28. 9. 1944 - Osvětim
Silbersternová Marie	vdova, Hamlová	3. 3. 1885	20. 1. 1943 - Osvětim
Silberstern Arnošt	syn	16.8.1913	20. 1. 1943 - Osvětim
Weiss Josef	vdovec, otec pí Gunsburgové	9. 4. 1856	26. 2. 1943 - Terezín

Poznámky:

1) Židé odešli z Libáně přes Mladou Boleslav 13. 1. 1943 do Terezína a 20. 1. 1943 do Osvětimi.

Pokud je u jejich úmrtí toto datum, znamená to den odchodu do Osvětimi, kdy a kde zemřeli není přesně známo.

2) Rodina Schulmannových žila v Libáni, v průběhu války odešli do Kostelce, po válce se do Libáně vrátili.

3) Jedním z židovských přátel Vladimíra Picka byl i doktor Arnošt Hirtenstein. Miloš Pick o něm píše ve své

knize Přes Acheron zpátky to šlo hůř. Není ale uveden v seznamu. Dočetla jsem se o něm v publikaci

Národní odboj na Libáňsku: „*A již příští den (16. března 1939) zajíždí do Libáně jičínské gestapo a*

zatýká zde MUDr. Arnošta Hirtensterna, nar. 8. 1. 1909, který byl do 5. dubna internován v Jičíně a

propuštěn s podmínkou, že se jako Slovák vystěhuje. /Důvod - měl být jako lékař ve Španělsku/.

Jmenovaný se skutečně vystěhoval a vrátil se v květnu 1945 s americkou armádou jako lékař v hodnosti

kapitána." (Vojtíšek, F.: Národní odboj na Libáňsku. Libáň, Vlastivědný kroužek při OB se SPS v Libáni

1970, s. 2)

4) V seznamu není uveden MUDr. Jindřich Tauber. O něm podrobněji v další části.

5) Z Libáně odešlo celkem 39 Židů.

Prameny:

Vojtíšek, F.: Národní odboj na Libáňsku. Libáň, Vlastivědný kroužek při OB se SPS v Libáni 1970

Seznam židovských rodin, které odešly do transportů jsem vytvořila na základě informací z knihy Františka Vojtíška: Národní odboj na Libáňsku, kterou vydal Vlastivědný kroužek při OB se SPS v Libáni v roce 1970.

Historie, charakteristika města Libáně

Město Libáň leží na malé řece Bystřici v jižní části bývalého okresu Jičín ve vzdálenosti 17 km od tohoto města. „V současné době se skládá z pěti samostatných celků, a to z původního *městečka Libáně a obcí Psinice, Křešice, Zliv a Kozodírky*.“⁴⁷

V současné době má město okolo 1 700 stálých obyvatel a katastrální výměra Libáně činí 19,67 km². Charakter města je zemědělsko-průmyslový. Ale v důsledku své geografické polohy (leží v blízkosti Českého ráje), slouží i k rekreačním účelům.

Libáň je starobylé město v listinách ze 14. století nazývaná Lubaň později Ljuban. Kdy a jakým způsobem vznikla, není známo. Velmi starý původ lze odvodit z bohatých archeologických nálezů ze starší i mladší doby kamenné, z doby bronzové a z dob římského císařství.

*„Městem je nazývána od roku 1340, a to v posledním pořizení Arnošta ze Staré. Dějiny města jsou dále úzce spjaty s majiteli hradu Staré, kteří město vlastnili. Největšího rozkvětu dosáhlo město, když jeho majitelem byl Jiří Pruskovský z Pruskova. Tento šlechtic dosáhl u císaře roku 1574 opětovného povýšení Libáně na město. Maxmilián II. udělil Libáni zároveň znak s právem pečetit červeným voskem, dále pak právo dvou výročních trhů a povolení vybírání mýta.“*⁴⁸

V průběhu 16. století se výrazně změnil způsob hospodaření v regionu. Pomalu také mizely malé statečky drobné šlechty v okolí, až nakonec počátkem 17. století na Libáňsku zůstalo velké panství starohradské a menší dětenické, které byly obklopeny dalšími velkými državami – Kost, Kopidlno, Veliš.

V 18. století tvořili pracovití venkované, na svých i na panských polích, hlavní složku obyvatelstva Libáňska. Libáňští měšťané se sdružovali do cechů – cechy krejčích, řezníků, ševců, tkalců a mlynářů. Od počátku 18. století se v Libáni objevuje početnější židovské osídlení.

---

⁴⁷ Bílek, K.: Malé dějiny libáňska. Libáň, Městský úřad Libáň 2005, s. 68

⁴⁸ Bílek, K.: Malé dějiny libáňska. Libáň, Městský úřad Libáň 2005, s. 36

„Z poklidného života vyrušilo obyvatele Libáňska až nastávající 19. století, ohlašované již předem josefinskými reformami a napoleonskými válkami.“⁴⁹

Devatenácté a dvacáté století přinesly městu další rozvoj. A to z důvodu vydání tzv. Prosinčové ústavy Františkem Josefem I. V této době je také nejsilnější židovské osídlení v Libáni.

Prosinčová ústava byla vydána 21. prosince 1867 jako soubor ústavních zákonů. Nová ústava byla reakcí na rakousko-uherské vyrovnání (= rozdělení Rakouského císařství podle principu dualismu na Rakousko (Předlitavsko) a Uhersko (Zalitavsko)).

*„Ústavu tvořilo 7 zákonů, z nichž pro Židy v Libáni nejdůležitější zákon č. 142/1867“⁵⁰ - zákon o všeobecných právech státních občanů, který zaručoval svobodu vyznání, osobní svobodu, svobodu stěhování, **svobodu zaměstnání** a rovnost všech občanů před zákonem.*

Díky této ústavě získali Židé plnou legální samostatnost v ekonomické činnosti – v podnikání. V Libáni se toto konkrétně projevilo v prudkém rozvoji soustružnického průmyslu, za kterým stojí Vilém Pick. Pan Pick na počátku 20. století zakládá první soustružnický závod v Libáni. *„Vilém Pick (otec Miloše Picka) svůj závod, od roku 1923 nazývaný SPILBA, neustále rozšiřoval. 80 procent výroby šlo na export do celého světa. V roce 1928 zde pracovalo 84 zaměstnanců, v roce 1942 již na 180. Vyráběly se hlavně potřeby pro kuřáky, postupně přibyla plnicí pera, nábytkové kování, koloběžky, ozdobná galanterie, talíře aj. Dohromady zde bylo zaměstnáno hodně přes 300 lidí, některé prameny dochází až k číslu 500.“⁵¹* V roce 1942 SPILBU arizoval liberecký Alois Pirkl.

Budova závodu SPILBA stojí v Libáni dodnes. Během její skoro stoleté existence prošla mnoho změnami. A v dnešní době je SPILBA připojena k závodu Magna Exteriors & Interiors (Bohemia) s.r.o., která je výrobcem a hlavním dodavatelem automobilových součástí pro ŠKODA AUTO a.s..

Další významné židovské jméno, co se týče podnikání, jest Vilém Schulmann. V roce 1870 je založen cukrovar, v roce 1921 k cukrovaru přibila nově zřízená droždárna a lihovar.

---

⁴⁹ Bílek, K.: Malé dějiny libáňska. Libáň, Městský úřad Libáň 2005, s. 76

⁵⁰ Bílek, K.: Malé dějiny libáňska. Libáň, Městský úřad Libáň 2005, s. 98

⁵¹ Bílek, K.: Malé dějiny libáňska. Libáň, Městský úřad Libáň 2005, s. 121

„Celý komplex řídil majitelům – rodině Rudolfa Blocha – zkušený odborník Ing. Vilém Schulmann. Za války připadl arizovaný cukrovar Dresden Bank.“⁵²

Budova celého cukrovarského komplexu stojí v Libáni dodnes, ale bohužel zeje prázdnotou. Cukrovarská vila, která byla součástí komplexu, kde bydlela rodina Schulmannova je v dnešní době v přestavbě na soukromý domov pro seniory.

Rodina Silbersteinových na přelomu 19. a 20. století zakládá obchod se zvířecími kůžemi. Během 2. světové války byl obchod zničen a přestavěn na bytové jednotky. V dnešní době v bývalém obchodě s kůžemi sídlí obchod Pekárna⁵³

Rodina Schickova (v seznamu židovských rodin je uvedeno pouze jméno Rudolf Schick, žil ve smíšeném manželství a proto jméno manželky neuvádím, není židovka) vede před 2. světovou válkou obchod s oděvy. Během války byl obchod zničen a přestavěn na bytové jednotky. V dnešní době v této budově sídlí obchod s potravinami.⁵⁴

„Městem byla Libáň do roku 1945, kdy o svůj statut opět přišla, přestože byla až do roku 1951 soudním okresem. Statut města byl Libáni udělen na žádost obecního zastupitelstva Parlamentem České republiky 26.11.1999.“⁵⁵

---

⁵² Bílek, K.: Malé dějiny libáňska. Libáň, Městský úřad Libáň 2005, s. 121

⁵³ Z vyprávění pamětnice Jarmili Šonové ze dne 23. dubna 2011

⁵⁴ Z vyprávění pamětnice Jarmili Šonové ze dne 23. dubna 2011

⁵⁵ www.mestoliban.cz, 16. dubna 2011

Židovská modlitebna a synagoga v Libáni

Synagoga v Libáni se nacházela mezi Emlerovou a Jiráskovou ulicí, 200m jihovýchodně od náměstí, vznikla v 80. letech 19. století přestavbou pekařské dílny.

„Nevelká budova bez ženské galerie byla postavena jako náhrada za starší modlitebnu v domě čp. 7. Stavba byla dokončena r. 1885, o vnitřním vybavení nemáme žádné doklady.

Židovské bohoslužby se v synagoze konaly snad jen do 20. let 20. století, r. 1934 prodána Církví Československé husitské, která ji využívá dosud.“⁵⁶

Za války byla opuštěná, vytlučena okna, byl prý v ní i sklad dřeva firmy Šebek a spol.

V roce 1949 byla přestavěna – zadržena původní jižní vchod, proražen nový vchod v západní stěně, z části chodby přepážkou zřízena kancelář, východní stěna prohloubena o malé kněžiště a nad vstupním průčelím postavena široká věž se symbolem kalicha.

Pozemek před synagogou patřil majitelům vedlejšího domu, pak jim byl odebrán.

Uvnitř synagogy, kterou jsem si prohlédla, je v celku prosté zařízení, ale ne již původní.

Zajímavé jsou i fotografie, které zachycují původní stavbu i postup při stavbě – příloha 2.

Informace o židovské modlitebně uvádím z této knihy „Z kronik města Libáně“, kterou vydal v roce 1947 Musejní spolek s odborem okrašlovacím.

Rok 1883: *„Výměrem okres. výboru bylo zapovězeno vykonávati izraelské pobožnosti na půdě domu čp. 7, kde byla modlitebna původně zřízena.“⁵⁷*

Rok 1885: *„Dne 6. září byla otevřena nově postavená židovská modlitebna.“⁵⁸*

Rok 1910: *„Podle sčítání lidu, které bylo 31. prosince, bylo v Libáni 1860 obyvatel, z toho 46 židů.“⁵⁹*

Rok 1923: *„Československá církev zakoupila židovskou modlitebnu, ze které zamýšlela postavit sbor.“⁶⁰*

Listiny z roku 1883, které jsou uloženy ve Státním archivu v Jičíně, říkají o židovské modlitebně a synagoze v Libáni asi toto. Dům č. 7 patřil manželům Emanuelovi a Barboře Nohelovým a v podkroví tohoto domu byla židovská modlitebna.

30. března 1883 se ale sešla komise ve složení Václav Kurka (měšťanosta), Frant. Černochoch (zapisovatel), Čeněk Říha (zkoušený mistr stavitelský) a MuDr. Abraham Mautner

⁵⁶ Rozkošná, B., Jakubec P.: Židovské památky Čech. Brno, ERA 2004, s. 220

⁵⁷ Z kronik města Libáně. Libáň, Musijní spolek s odborem okrašlovacím 1947, s. 55

⁵⁸ Z kronik města Libáně. Libáň, Musijní spolek s odborem okrašlovacím 1947, s. 56

⁵⁹ Z kronik města Libáně. Libáň, Musijní spolek s odborem okrašlovacím 1947, s. 57

⁶⁰ Z kronik města Libáně. Libáň, Musijní spolek s odborem okrašlovacím 1947, s. 58

(předseda obce náboženské izraelské), která modlitebnu prohlédla a vypracovala posudek týkající se bezpečnosti stavby a shledala místnosti po stavební a bezpečnostní stránce naprosto nevyhovující pro konání náboženských bohoslužeb a tyto zde zakázala.

Z listin lze dále vyčíst přesný popis místnosti a jejího vybavení:

Z prvního patra domu Emanuela Nohela vede 1 metr 10 centimetrů široká chodba na půdu téhož domu, kde se nalézá jedna světnice 9 metrů dlouhá, 4 metry 70 centimetrů široká a 2 metry 18 centimetrů vysoká.

K této světnici vede z prvního patra domu 18 dřevěných schodů. Světnice ta slouží stávající náboženské obci izraelské v Libáni za modlitebnu. Vystavená je mezi stoličnými sloupy, maltou omazaná a celá jak uvnitř tak zevnitř obílená. Strop místnosti je z prken a tudíž zcela lehce spadnouti může.

Do této světnice vedou půlové skleněné dveře 90 centimetrů široké a 2 metry 3 centimetry vysoké. V místnosti je prkenná podlaha a 4 jednoduchá okna.

Světnice se nalézá mezi dvěma komíny, kolem této modlitebny jsou položeny prkna, která nejsou stavitelsky správně uchycena.

Celá světnice jest ze samých slabých trámů vystavena, které jsou částečně i ohnilé.

Vchod, jakož schody a chodby okolo této světnice jest úzký a nebezpečný, schody ty jsou bez zábradlí a lomené a v případě ohně by se na těchto jedněch zcela úzkých schodech lidé umačkali a zadusiti museli.

Uvnitř světnice nalézají se dále lavice pro více jak 50 osob které číslicemi vyznačené jsou.

Celá tato stavba jest, dle výše uvedeného popsání protizákonná, nesrovnává se s ustanovením stavebního úřadu. A dle policie nebezpečná k pobývání.

V této modlitebně se při vykonávání pobožnosti izraelské svítí svíčkami a to je nebezpečné zvláště proto, že v tomto domě se sklad lahví a kořalky nalézá a to by mohlo být nebezpečné i pro obyvatele domů přilehlých.

Dále se v archivu zjistilo, že v r. 1900 v tomto domě bydlel Julius Pick, v r. 1907 Berta Picková, v roce 1927 Emilie Freundová a Františka Brunerova.

Kopie originálů těchto listin viz. příloha 3.

Výpověď rodiny, jenž v domě č. 7 v Libáni bydlí dnes: „Protože před námi vlastnilo tento dům již více lidí, tak byla půda ve špatném stavu. Uprostřed byla místnost, která byla ohraničená slabou zdí. Na stěně blíže k ulici bylo jednoduché okénko, které tam podle mého názoru bylo zbytečné, protože nesloužilo k výhledu. Vždyť za ním byly jen trámy, latě a

tašky. protože byla střecha našeho domu ve špatném stavu, museli jsme ji nechat opravit. Museli se vyměnit i staré trámy a tak jsme zbourali i onu „místnost“.“

Židovské hroby a kaple

Většina židovských náboženských obcí má svůj vlastní hřbitov. V minulosti musela s jeho založením souhlasit feudální vrchnost. Proto židovské hřbitovy bývaly často daleko od vesnice nebo města, aby je ostatní obyvatelé „neměli na očích“. Někde směl být takový hřbitov založen dokonce jen na opovrhovaném místě, například v sousedství popraviště.

*„Židé ctí zásadu nenarušitelnosti hrobů. Ostatky mrtvých mají zůstat jednou pro vždy na místě, kde byly pohřbeny. Pokud plocha hřbitova nedostačovala a Židé je nesměli rozšířit, navázela se na staré hroby silná vrstva hlíny. Další zemřelí pak byli pohřbíváni nad původními hroby a vedle nových náhrobků se zasazovaly i náhrobky původní.“*⁶¹ Náhrobní kámen se staví až po roce, protože duši je třeba dát klid, staví se k nohám zemřelého a jeho nápisová strana směřovala do uličky mezi hroby. Na hřbitov se nenosí květiny, ale na náhrobky se pokládají kamínky. Tento zvyk připomíná pohřby ve starověkém Izraeli, kdy byly hroby pokrývány velkými kameny na ochranu proti zvěř

Židovské oddělení v Libáni se nachází 1 km jižně od náměstí, bylo založeno na konci r. 1910 jako součást právě budovaného městského hřbitova a během krátké doby získalo vlastní, na přelomu 20. a 21 století renovovanou obřadní síň, postavenou v pseudobarokním stylu. Část plochy byla po druhé světové válce využita jako urnový háj, židovské hroby dnes označuje pouze 15 náhrobních kamenů s nápisy z let 1914 – 1948.

Židovské hroby jsou dosti poničené a nikdo se o ně nestará. Jsou umístěny ve dvou řadách v levé zadní části hřbitova jdeme-li od vchodu a dva hroby jsou poblíž těchto řad, přímo u hřbitovní zdi. Blízko nich se nachází bývalá židovská kaple, která byla v roce 1941 změněna na pohřební síň.

Zápis v městské kronice města Libáň jest uvedeno: *„Židovská kaple. Radní Vondráček podal návrh na zřízení respek. prodej kaple, na zřízení pohřební síně. Současně byla pořádána záduše za opravu římské katolické kaple.“*⁶²

⁶¹ Pavlát, L. a kol.: Židé. Dějiny a kultura. Praha, Žid. Muzeum 1997, s. 130

⁶² Městská kronika Libáň, 1941: 2. díl, s. 494

Židé z Libáně jenž se věnovali oblasti českého písemnictví a malířství

František Schulmann

„se narodil v Libáni 25. 8. 1916. Již jako medik uveřejnil několik básní pod pseudonymem Jiří Daniel. Zemřel na pochodu smrti v březnu 1945 v Německu. Po válce se našly v jeho pozůstalosti čtyři sešity deníků, rukopisná sbírka básní „Jarní sad“, řada nedokončených básní a překlady básní R. M. Rilkeho. Schulmann patřil do generace básníků jako byli Jiří Orten, Ivan Blatný, Kamil Bednář, František Halas aj., s nimiž se přátelil.“⁶³

František měl bratry Jana a Jiřího. Jan vystudoval práva a Jiří chemii, František představoval se svým literárním směřováním v rodině ojedinělý zjev. Otec, Ing. Vilém Schulmann byl ředitelem libáňského cukrovaru a jeho žena Markéta shodou okolností pocházela z rodiny spojené s cukrovarnickým monopolem.

„František v roce 1927 začíná studovat První státní československé gymnázium ve Slovenské ulice č. 27 v Praze. Maturitní zkoušku složil 6. 6. 1935.“⁶⁴ Zabydlel se v Praze, ale každou neděli a každé prázdniny jezdil za rodičem do Libáně.

Koncem roku 1940 Schulmannovi z Libáně odchází do Kostelce nad Labem. Z Kostelce nad Labem byli 10. 1. 1943 odtransportováni do Terezína. 10. 5. 1945 se vrátili rodiče Schulmannovi po půl třetím roce pobytu v terezínském pekle. Vrací se zpět do Libáně, kde se shledali s Jiřím a Janem, ale František se již nikdy nevrátil.

František Schulmann byl nadějným básníkem, jeho souborné dílo vydal v roce 1998 Marek Toman pod názvem *Mé myšlenky se velice nepodobají dýmu*.

„Stejný osud měl i další nadějný básník z Libáně, student Jiří Heller (1921 – 1943), který rovněž zahynul v koncentračním táboře.“⁶⁵

Báseň a fotografie Jiřího Daniela viz. příloha 4.

Báseň Jiřího Hellera viz. příloha 5.

RNDr. a MUDr. Jindřich Tauber

„se narodil v Dlouhé Lhotě na Jičínsku, ale dětství prožil ve Starých Hradech a v Libáni, kterou po válce každoročně v létě navštěvoval z Kalifornie. Při posledním návratu ho zastihla smrt v Terstu 16. 2. 1970. Pochován byl v Libáni.“⁶⁶

⁶³ Vojtíšek, F.: Libáň – 650 let města. Libáň, Osvětová beseda v Libáni 1974, s. 79

⁶⁴ Daniel, J.: *Mé myšlenky se velice nepodobají dýmu*. Praha, Torst 1998.

⁶⁵ Bílek, K.: *Malé dějiny libáňska*. Libáň, Městský úřad Libáň 2005, s. 137

⁶⁶ Vojtíšek, F.: Libáň – 650 let města. Libáň, Osvětová beseda v Libáni 1974, s. 81

„Jako praktický lékař krátkou dobu působil v Libáni a v letech 1926-28 pracoval jako asistent u prof. Buriana, světové kapacity v oboru plastické chirurgie. Od mládí ho lákaly dálky, zvláště tropy. V roce 1926 podnikl první cestu na Ceylon. Za deset let druhou a při třetí cestě do tropů se dozvěděl o obsazení republiky nacisty. Tak bezděčně unikl krutému osudu, který by ho doma očekával. Na svých cestách se věnoval entomologii.“⁶⁷

„MUDr. Jindřich Tauber (1894 – 1970) uspořádal dokonce velkou výstavu svých obrazů v roce 1937 v Praze.“⁶⁸

V roce 1941 vstoupil do americké armády jako chirurg a získal americké občanství.

„Dr. Tauber publikoval práce za svého působení v americkém odborném tisku, u nás ve Světozoru, Pestrém týdnu, Živě a Biologických listech. Svě kresby housenek, motýlů a exotických rostlin, jakož i fotografie z oboru plastické chirurgie odkázal Náprstkově muzeu.“⁶⁹

V Terstu bylo jeho tělo zpopelněno a jeho popel uložen na libáňském hřbitově. Na kamení stojí verš z knihy Jobovy a slova: Po mnoha cestách za mořem vedla poslední cesta do milované vlasti.

V zámku ve Starých Hradech (1km od města Libáně) je jeho odkaz: texty článků, fotografie o postupu plastických operací, tropické helmy, malířský secesní stojan a několik obrazů, které namaloval. Je tu však i obrázek prosté ženy v šátku, pod nímž je připsáno rukou: Moje matka. Tento snímek ho provázel všude.

Autoportrét J. Taubera a kresba J. Taubera viz. příloha 6.

Shrnutí teoretické části

Kapitoly 2. – 7. se snaží čtenáři vykreslit dějiny Židů v Libáni před 2. světovou válkou a během ní..

Zbývající kapitoly teoretické části se podrobněji zabývají věcmi specifickými pro Židy v Libáni (synagoga, židovský hřbitov).

---

⁶⁷ Vojtíšek, F.: Libáň – 650 let města. Libáň, Osvětová beseda v Libáni 1974, s. 81

⁶⁸ Bílek, K.: Malé dějiny libáňska. Libáň, Městský úřad Libáň 2005, s. 135

⁶⁹ Vojtíšek, F.: Libáň – 650 let města. Libáň, Osvětová beseda v Libáni 1974, s. 81

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktickou část jsem rozdělila do 5 základních oddílů jdoucích po sobě tak, jak jsem i já při práci postupovala. Chtěla jsem aby výchozím bodem všech oddílů praktické části byla osoba pana Picka a nebo Židé z Libáně celkově.

Jako první se zmiňuji o projektu Zmizelí sousedé, protože nebýt tohoto programu má bakalářská práce by nikdy nemohla vzniknout. Během práce na Zmizelých sousedech jsem získala kontakt na pana Picka, který žil v Libáni a přežil holocaust. Zkontaktovala jsem ho a navštívila.

Díky návštěvě a ochotě pana Picka mohl vzniknout druhý a pro mě nejcennější oddíl mé praktické části a tj. rozhovor s panem Pickem o jeho životě a osudech libáňských židů.

Třetí oddíl tvoří rozhovor s mojí prababičkou, která žije celých svých 90 let v Libáni a na mnoho židovských sousedů si pamatuje.

Židé z Libáně 13. 1. 1943 nejdříve jeli do Terezína a pak 20. 1. 1943 do Osvětimi, z tohoto důvodu ve čtvrtém oddíle uvádím popis těchto míst.

Na konci praktické části uvádím krátkou zprávu o návštěvě archivů.

Pracovala jsem s kvalitativními metodami, jimiž jsou rozhovor a studium dokumentace.

Poznávací a dokumentační projekt: Zmizelí sousedé

Ve své bakalářské práci si nemohu odpustit alespoň malou zmínku o projektu „Zmizelí sousedé“.

Projekt Židovského muzea v Praze s názvem „Zmizelí sousedé“ vybízí mladé lidi (ve věku 12-18 let) k pátrání po sousedech, kteří z jejich nejbližšího okolí zmizeli převážně v období 2. světové války. Jde o samostatný literárně - dokumentační projekt, který byl oficiálně vyhlášen pod záštitou Kanceláře prezidenta republiky v rámci konference Fenomén holocaust Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v roce 1999.

Realizace projektu se uskutečnila s podporou Ministerstva kultury České republiky.

Tohoto projektu jsem se osobně zúčastnila v roce 2002 jako žákyně deváté třídy Základní školy Libáň, společně s dalšími sedmi děvčaty.

Všechny jsme pilně pracovaly pod vedením paní učitelky Ireny Škodové, která jako první dala podnět k této práci a naši malou skupinku dala dohromady.

Detektivní práce nás naprosto pohltila a věnovaly jsme jí každou volnou chvíli.

Pátrání v archivech, posílání dopisů fyzickým ale i právnickým osobám, vyhledávání pamětníků a vedení rozhovorů s nimi, byly věci, se kterými jsme se setkávaly poprvé. Nikoho by na začátku ani nenapadlo, jak velký kus práce uděláme.

Na začátku roku 2003 byla naše práce hotova.

Profesionální historik Miloš Hájek, který v našem projektu rovněž figuruje, se o naší práci vyslovil s uznáním.

Na základě projektu a podnětu naší skupiny byla v Libáni v roce 2003 umístěna pamětní deska na dům, kam byli Židé sestěhováni a kde se s Libání loučili to poslední ráno, kdy museli odejít do transportu a již se nikdy nevrátili.

Slavnostního odhalení pamětní desky se účastnili sourozenci Pickovi, kteří žili v Libáni a holocaust přežili.

Navázala jsem s nimi kontakt.

Hlavní přínos projektu vidím v jeho interaktivitě. Studentům je nabídnuta zábavná a nestereotypní formu výuky. Zvyšuje se jejich motivace k samostatnému získávání odborných informací. Do procesu učení jsou zapojeni samotní studenti. Jestliže je projekt veden vhodným jedincem splňuje řadu pedagogických principů – princip systematičnosti a názornosti. Projekt propojuje více odvětví najednou – dějiny, náboženství, schopnost vést rozhovor, schopnost třídit informace z více zdrojů k jednomu tématu.

Konkrétně tento projekt vidím jako velmi prospěšný a nadčasový, protože téma tohoto projektu nebude nikdy staré a důkazem toho jest, že jsou stále nové školy a nové skupiny studentů kteří se do projektu zapojují.

V neposlední řadě projekt účastníkům umožňuje i osobnostní rozvoj a zamyšlení se nad lidskými hodnotami.

Rozhovor s panem Milošem Pickem

O panu Pickovi a jeho rodině jsem se dozvěděla díky projektu Zmizelí sousedé, kterého jsem se účastnila jako žákyně deváté třídy Základní školy Libáň.

Vedoucí našeho projektu paní Irena Škodová, shodou okolností naše paní učitelka na český jazyk, německý jazyk a literaturu, zkontaktovala pana Miloše Picka a domluvila s ním besedu v naší škole.

Dne 15. října 2002 přijel pan Ing. Miloš Pick a jeho sestra Soňa (Miloš a Soňa jsou jediní židovští obyvatelé Libáně, kteří holocaust přežili), vnoučata Šimon a Tereza (studenti gymnázia) a zeť pana Miloše Picka - pan Kříčka.

Díky této besedě jsem se dozvěděla o životě rodiny Pickových a osobně se setkala s nynějšími jejími členy.

Uběhlo sedm let a já jsem na základě této bakalářské práce navštívila pana Picka v jeho přirozeném prostředí.

Adresu pana Picka jsem dostala od paní Ireny Škodové. Pan Pick žije v Praze.

Panu Pickovi jsem napsala dopis, ve kterém jsem představila sebe a svoji práci. Informovala jsem ho, odkud mám jeho adresu. Poprosila jsem ho o osobní setkání, při kterém by mi poskytl rozhovor o sobě a jeho rodině.

Po odeslání dopisu mě pan Pick velmi pohotově druhý den večer zkontaktoval telefonicky. Domluvili jsme si schůzku na 5. listopad 2010 ve 13:00 hodin u něho doma.

Dále jsem ho ujistila, zda by o něčem mluvit nechtěl, tak samozřejmě nemusí, a kdyby se cítil unavený, tak rozhovor můžeme kdykoli ukončit. Poslední moje organizační otázka zněla, zda si náš rozhovor mohu nahrát a na konci rozhovoru pana Picka vyfotografovat. Pan Pick souhlasil a rozhovor mohl začít.

Dialog probíhal v obývacím pokoji pouze mezi námi dvěma, nikdo jiný z rodiny nebyl přítomen.

Při přepisování rozhovoru jsem použila své iniciály D.M. – Denisa Maštálková, před každou otázkou a iniciály pana Miloše Picka M.P., před každou odpovědí pro lepší orientaci v textu.

Fotografie pana Miloše Picka viz. příloha 7.

D. M. : „Jaké bylo Vaše dětství v Libáni?“

M. P. : „Narodil jsem se 16. 8. 1926 v Libáni u Jičína. Komenského ulice se to jmenovalo, jestli se nemýlím. Bydleli jsme v továrním objektu, směrem do ulice byla budova jednopatrová, dole byly kanceláře a my jsme bydleli v prvním patře. Pokoj, kuchyň, bez

koupelny, koupali nás v neckách a dole jsme měli mezi kanceláři slavnostní jídelnu, kam jsme chodili jednou do roka slavit Ježíška. A jinak táta si tam zval vzácné zákazníky, když přijel nějaký zákazník z Indie nebo podobně, tak se tam kolem něho běhalo.

Chodil jsem do obecné školy v Libáni a do Sokola. Byl jsem hrozně nešikovný.

Já si vzpomínám, že jsem neuměl kotrmelec, tak jsem to trénoval doma na dece a měli jsme takovou kočku Micku, kterou to přestalo bavit, tak mi to předvedla, udělala krásný přemet na té dece. Od té doby umím dělat kotrmelec, no, uměl jsem, teď už bych ho neudělal. Kočka mě doma naučila kotrmelec. Já jsem měl, i když samé jedničky tak z tělocviku a ze zpěvu dvojku. Hudební sluch jsem neměl nikdy a tělocvik mi taky nešel. Přesto už od těch předškolních let jsem byl v Sokole a nikdy jsem nebyl žádný velký sportovec v tom, že bych byl na sílu nebo na rychlost, ale vytrvalec, to jsem nikdy nic nevzdal, takže ještě před třemi roky jsem lyžařil.

Jezdil jsem na kole s kamarádem Josefem Novotným, to vám nic neřekne. Už taky jistě moje generace dávno v Libáni není. Po válce Joska v Libáni byl, když jsem tam taky jednou po válce přijel, tak jsem se u nich zastavil. Pak snad odešel do Vietnamu, potom po Únoru.

A Mírek Huňát byl syn kostelníka. On běhal a já jsem jako, byl jeho trenér. Běhal hodně - 11 kilometrů, takže dost i závodil a já jsem jezdil za ním na kole. Jednou jsem taky málem dostal facku, protože jsme projížděli Dětenicemi a tam byl jeho švagr a on si myslel, že ho jako obtěžují, když za ním jedu na kole, takže za mnou vyběhl a chtěl mi dát pár facek, až udýchaný Mírek mu řekl: „Neblbni, jede se mnou.“

Jezdil jsem na kole, plaval jsem, lyžařil jsem už od předškolních let, ale nikdy ne závodně, jenom takhle rekreačně a to mi zůstalo. Moji kamarádi, lyžařili dávno lépe než já třeba ve Vysokých Tatrách, tam jsem se já tenkrát nedostal. V době, kdy oni končili v hospodě, tak já jsem pořád jezdil. Já jsem taková tvrdohlavá koza, jako na výdrž.

V obecné škole od páté třídy jsme měli vynikajícího učitele Standu Krause. On k nám přišel jako záložní podporučík z vojny a byl to nadšený voják. Vzpomínám si, že přicházel rok 1938. Do Libáně přijel motorizovaný prapor, to byla tenkrát novinka, plné náměstí vojenských vozidel, tak okamžitě zařídil u ředitele volno a šli jsme očumovat vojáky.

A v roce 1939 nám udělali velký rozlučkový sokolský táborák v lese Křížánek se Standou Krausem. On potom utekl do Polska a přes Buzuluk a Tobruk na Západ, odkud se po válce vrátil jako kapitán naší armády. To byl pro nás kluky velký vzor, na něhož jsem v těžkých chvílích vzpomněl ne jednou.“

D. M. : „Kdo řídil rodinu?“

M. P. : „Táta vysedával od noci do noci v kanceláři.

Máma s tetou, Marií Kaufmanovou, která byla tátovou sestrou a spolujitelkou naší malé fabričky, chodily odpoledne do expedice balit zboží.

A doma jsme měli služebnou, která se starala o domácnost.

Doma to vedla máma, protože táta byl pořád v práci.

Byli jsme vychováni bez vyznání. Žádné svátky jsme nedodržovali. Rodiče se velice pečlivě tomu vystříhali.

Já jsem to uvedl ve svých vzpomínkách. Slovo Žid jsem slyšel poprvé ve čtvrté obecné, kdy mi takhle nadávali kluci a já jsem se poté přišel domů zeptat, co je to Žid. Rodiče už po první světové válce, v té velké volnomyšlenkářské vlně vystoupili z Židovské obce. Táta nevěřil a pro něj byla spíše velká volnomyšlenkářská francouzská filosofie – ne Bůh, ale spravedlnost a to jsem já převzal taky. Máma vystoupila, ale myslím si, že věřila. Protože když bylo někdy za války zle, tak se pomodlila.

Ani národnostně, ani nábožensky u nás slovo Žid nikdy nepadlo.“

D. M. : „Máte sourozence? A jaký byl mezi vámi vztah?“

M. P. : „Mám o jeden a půl roku starší sestru Soňu. Vztah mezi sebou jsme měli normální. Takové to pošťuchování mezi sourozenci.“

D. M. : „Vzpomenete si na kamarády z Libáně?“

M. P. : „Těsně před válkou jsem hlavně kamarádil s Mílou Pažoutem a Mirkem Huňátem.

Když jsme viděli tu všeobecnou skleslost, hlavně po porážce Francie byli všichni zdecimovaní, vytvořili jsme my tři a ještě Vojta Mencl takovou skupinku, která dělala letáky, samolepky, abychom povzbudili lidi.

Každý večer jsme s Mirkem Huňátem chodili do katolického kostela zvonit klekánice. Tam jsme si mezi trámy udělali skryší. Měli jsme tam starý psací stroj, který mi dal můj otec, dětskou tiskárnu. První nálepka nebyla větší než můj palec. Na ní heslo: „Smrt fašismu, ať žije Sovětský svaz.“

Tahle naše činnost byla v roce 1940, když už byla podepsaná smlouva mezi Ribbentropem a Molotovem. Takže si lidi řekli, že je to úplně ztracené. Francie je poražena, Sovětský svaz se kupluje s Hitlerem. A my jsme do toho šťouchli, že to není jednoznačné. To se dost ujmul, to našlo mezi lidmi ohlas.

Vojta Mencl, který pobýval v Praze, nám vozil materiál, protože kdybychom si koupili lepicí pásku v Libáni, ihned by se to mohlo začít vyšetřovat.

Miloš Hájek nás tehdy zapojil do takové protinacistické skupiny „Svět proti Hitlerovi“.

Takže nejdřív jsme začínali jako malá skupinka sami a od té doby jsme byli napojeni na tuhle skupinu. I když tahle skupina špatně skončila, její vedoucí byli popraveni a jejich rodiny zabity.

My jsme v téhle době, když nám bylo kolem 12 - 14 lety hrozně rychle dospívali a zráli.“

D. M. : „Jaká byla atmosféra v Libáni?“

M. P. : „Za druhé republiky špatná. Lidé ten hněv nad tím Mnichovem obrátili proti první republice a proti Židům.“

D. M. : „Proč proti Židům?“

M. P. : „Protože se bralo za to, že Masaryk podporoval Židy, první republika podporovala Židy a teď se to obrátilo, že si za to můžou sami, že se ta druhá republika postavila proti Židům. Tak to byla atmosféra ošklivá.

15. března se to obrátilo. To se už začaly nosit československé trikolory. Ale Libáň, na rozdíl od Jičína, je malé městečko a tam se to nikdo neodvážil.

Vlastně dlouho jako kdyby protektorát nebyl. Vládla zde atmosféra první republiky. Občas do Libáně přijelo jičínské gestapo, udělali prohlídku, z počátku u nějakého legionáře nebo sokola, ale pokud tam nebyli, platily v Libáni poměry první republiky.

Postupně začaly různé zákazy pro Židy. Do obchodu se smělo jen v určitých nákupních hodinách, nesmělo se chodit do biografu, do hospody, po osmé hodině večer se nesmělo vycházet z domu a nakonec jsme bez povolení nesměli ani opustit katastr obce. Mě jako kluka se nejvíce týkal zákaz chození na koupaliště, protože do biografu a do hospody jsem stejně nemohl.

Ale to se z počátku moc nedodržovalo. Já jsem dál s kamarády chodil na koupaliště a nikdo se to ještě neodvážil udat.

Ale pak stačil jeden člověk – četník Karban z Libáně, který začal dělat hustou atmosféru. Zasedl si na Židy a ne jen na ně. Po válce tvrdil, že to jenom předstíral. Začal hlídat dodržování zákazů. Lidi se začali bát a začala ošklivá atmosféra.

Když jsme šli po ulici, lidi se báli i odpovědět na pozdrav. A ještě horší to bylo, když už jsme šli s tou hvězdou, lidi raději přešli na druhý chodník, aby nás nemuseli potkat.

Já si pamatuji z té doby jednu situaci. V Libáni žil študák Karel Randák a toho to tak namíchlo, že začal úplně provokativně zdravit Židy. Ne přes ulici, ale doslova přes celé náměstí. To jsme šli jednou po jedné straně náměstí se starým panem Hellerem a na druhém konci straně náměstí smekl Karel Randák až k zemi a křičel přes celé náměstí: „Uctivá poklona pane Hellere“. Pan Heller z toho byl vedle, slzy v očích, smekl a ruka se mu tak třásla, že mu div z ní klobouk nevypadl a řekl, ať vyřídím tomu mládenci, že si ho pan Heller nesmírně váží, ale ať už to nedělá, mohl by si ublížit.

Takže byli lidi různí. Zatímco velká část lidí se bála, na druhé straně byla čím dál tím užší hrstka lidí, kteří se od nás neodtáhli, po večerech nás navštěvovali a až do odjezdu, nám pomáhali. U spousty lidí rodiče před odjezdem schovali různé věci (peřiny, mě oblek).

Taky si vzpomínám na situaci, když jsem šel za městečkem a potkám víc jak šedesátiletého důchodce, pozdravím ho, nikdo nikde a on se bál odpovědět. Úplně jsem viděl, jak se třese strachy.“

D. M. : „Držela židovská komunita v Libáni pospolu?“

M. P. : „Bylo to 35 lidí a táta byl jmenován důvěrníkem židovské obce, i když byl bezvěrec. Všechny předpisy chodily přes tátu, takže táta židovskou komunitu informoval a obhospodařoval . Ale nijak víc se židovská komunita nescházela. To by ani v těch bytečkách nešlo, když nás postupně sestěhovávali.

My jsme bydleli nejdřív v tom malém bytě nad kanceláři a někdy v roce 1937 táta postavil na zahradě té továrničky vilu. Pěknou, velkou na tehdejší poměry. Dole byla kuchyň, hala, jídelna. Nahoře byly tři ložnice. A v roce 1940 nás z ní vystěhovali. Nakonec podnik i s vilou arizovali v roce 1942 sudetští Němci z Liberce, nějaký Pirkl a Kaiser. Jak to tehdy dělali – vynucená kupní smlouva z nařízení oberlandratu (německého regionálního úřadu) v Jičíně a samozřejmě, že táta pak z toho neviděl ani korunu, protože ta částka šla na tak zvaný „Auswanderungsfond“ (vystěhovalecký fond), tedy na financování koncentráků.

Nás vystěhovali ještě do slušného domku za cukrovarem. A podruhé nás všech 35 lidí sestěhovali do dvou domků, každá rodina měla jednu místnost.“

D. M. : „Jak pokračovala cesta z Libáně do Osvětimi?“

M. P. : „Z Libáně jsme šli pěšky do Psinic na nádraží (2 kilometry). Směli jsme mít padesát kilo, takže ty kufry byly na vozech. Odjížděli jsme v pět ráno a četník Karban dělal

hrozně pilného a dělal zmatky – vzbudil nás o hodinu dřív a zabavoval věci. Když už jsme seděli ve vlaku, tak přišel za tátou, naklonil se k němu a řekl: „Tak pane továrníku, uvidíme se po revoluci.“ Dělal si ještě alibi.

Vlakem jsme jeli do Mladé Boleslavi, tam jsme byli shromážděni v sokolovně. Četníci byli velice slušní, dokonce nám říkali, co hlásí Londýn. Oproti libáňské atmosféře to bylo k pohlazení. Já jako malý kluk (16,5 let) jdu k četníkovi a říkám: „Pane strážmistře, co hlásil Londýn?“ Nejdřív se na mě podíval, co si to ten puberták dovoluje, ale pak se podíval na moji hvězdu a klidně mi to řekl.

Po třech dnech se pochodovalo na nádraží v Mladé Boleslavi, to bylo vidět, že jde do tuhého. Převzala nás německá policie, po ulicích byly kulometry s nabitými pásy, co mířily na náš průvod. Z toho našeho transportu (dva okresy dohromady – Mladá Boleslav a Jičín) z více jak pětiset lidí se vrátilo 27 lidí.“

D. M. : „Tušili jste, kam jdete?“

M. P. : „Ne, netušili. Z toho zacházení jsme věděli, že to bude zlé, ale o vyhlazovacích táborech jsme neměli ani tušení. O Terezíně jsme věděli, protože jsme tam měli strýce, který nám pomohl.“

D. M. : „Jak vám mohl pomoci?“

M. P. : „Strýc do Terezína jel zakladatelským transportem. Lidé z těchto prvních dvou zakladatelských transportů budovali ghetto z civilního města. Z toho důvodu měl strýc velká privilegia, byl tam vysokým hodnostářem, vedoucím největších kasáren. Čekal na nás na nádraží v Bohušovicích a šel s námi pěšky do Terezína. Táhli jsme sebou ty zavazadla a nějaký hošík přiběhl k mé mámě, že jí to zavazadlo pomůže odnést a my jako civilní blbci jsme mu věřili a strýc ho hnál, protože to chtěl samozřejmě ukrást. Už byly jiné poměry. Většina lidí z našeho transportu šla dál do Osvětimi, kde bili zabiti. My jsme však zůstali v Terezíně díky strýci, protože mohl určitý počet příbuzných chránit před transportem.

Ani v Terezíně jsme nevěděli, co se v Osvětimi děje. A pokud jsme se to dozvěděli, tak jsme tomu nechtěli věřit.

Některé transporty musely povinně po příchodu do Osvětimi psát korespondenční lístky rodině, že jsou v pořádku. A nějaký Vídeňák podtečkoval písmenka Gas Tod (plyn - smrt), ale my nevěřili.

Někdy v roce 1941 přišel do Terezína transport dětí z ghetta Bialystoku. Jejich rodiče byli při povstání zabiti. Tyhle děti byly nejdříve v Osvětimi a pak jely do Terezína, kde

pobývaly v přísné izolaci v barácích mimo ghetto, abychom se od nich nic nedozvěděli. Ale když šly tyto děti v Terezíně do sprch na odvšivení, tak se bály a křičely: „Plyn, plyn“. Byly signály, co se v Osvětimi děje, ale my jsme si to nepřipouštěli. My jsme si namlouvali, že Němci dělají pokusy na lidech s bojovými plyny.“

D. M. : „Kdy jste z Terezína odjel do Osvětimi?“

M. P. : „29. září 1944. Byli jsme formováni jako pracovní transport mužů od 16 do 50 let. Říkalo se, že nejedeme na východ, ale někam do Berlína uklízet trosky po bombardování. Tomu jsme věřili, protože tam už skutečně bylo asi dvousetčlenné komando z Terezína někde na takzvané výstavbě baráků. Jenže když jel vlak tři dny a tři noci pořád na východ a ne na sever, tak jsme pochopili, že je zle.

Třetí den ráno, někdy ve tři ve čtyři ráno, kilometry plotu z ostnatých drátů, reflektory, strážní věže, z komínů se hulilo. Na rampě nás vyhánělo tzv. Kanada komando, to bylo komando vězňů, kteří vyklízeli vagóny. A říkalo se jim Kanada, protože si žili na ty poměry komfortně, protože jim zůstalo všechno z těch zavazadel, včetně žrádla a luxusních svetrů, v kterých chodili.

Na rampě byli esesáci s vlčáky, kteří štěkali, dávky ze samopalů, aby všechny vylekaly.

A navzdory všemu tomuhle se podařilo Gertu Koörblovi, který vedl ilegální levicovou skupinu, navázat spojení. Snad někdo z toho Kanada komanda mu řekl, o co jde. Když se řadil pětistup, prodral se až dopředu, a doslova jako učitelka ve školce každý pětistup objal a každého instruoval: „Miloši, všechno pod 16 a nad 50 jde do plynu, hlas se nejmíň přes osmnáct a nejlíp nějaké černé kovácké řemeslo. Už jdou nějaké transporty do pracovních lágrů.“

Prošel jsem díky tomu, co on poradil.

Před Mengelem jsem zařval to, co mi poradil: „Zwanzig Jahre Maschinenschlosser.“ Což znamenalo strojní zámečnick, každý by se mi vychechtal, že já takový nešika ze sebe dělám strojního zámečníka. Co jsem měl síly, jsem se mu snažil koukat do očí a viděl jsem v nich posměch, už se mu jeho taktovka nakláněla na tu špatnou stranu, ale potom, co jsem na něj takhle křiknul, tak kývnul na tu dobrou, jako kdyby mu blesklo pochopení pro tu mou drzost, nebo já nevím. A až potom, co jsem se zařadil, jsem se málem pozvracel, když jsem si uvědomil kolik centimetrů té taktovce scházelo k tomu, aby to dopadlo špatně.

Pak jsme šli do „sauny“ tak se tam říkalo sprchám. Tam byla taková malá černá tabulka jako na jatkách, kolik bylo přijato kusů. Pokud si pamatuji, bylo tam křídou napsáno

tisíc šest set dvacet kusů, přestože jsme byli vybráni jako pracovní transport dva a půl tisíc mužů od 16 do 50 let, takže vlastně už sestaveni podle hledisek selekce. Přesto už třetina neprošla ani při první selekci. Ve sprchách jsme všechno nechali, zůstaly nám jenom boty a brýle tomu, kdo je nosil. Všude nás oholili takovými hroznými tupými žiletkami a dostali jsme trestanecké hadry.“

D. M. : „Jaký byl váš denní režim v Osvětimi?“

M. P. : „Budíček byl v šest ráno, poté apel na apel placu, večer na apel placu, přes den nás honili na různé práce. Podobně jako v Terezíně se za dopravní prostředky používaly židovské pohřební vozy, oni se v tom vyžívali.

Jednou jsme něco, už si nepamatuji co, táhli na tomhle voze do jiné části tábora. Jeli jsme kolem rybníčků s lidským sádlem. Tak to víte, jak nám bylo, na blití. Protože i ten dým z pecí i tohle lidské sádlo má hrozně sladký zápach. I esesákům z toho bylo na nic, tak řvali, abychom se tam nekoukali a šli dál.

Oni nám ostatní vězni říkali, že denní kapacita krematorií je deset tisíc lidí, ale v době kdy tam chodilo hodně transportů a nepobraly to krematoria, tak spalovali lidi i na hromadách. Udělali vrstvu železničních pražců a vrstvu mrtvol, polili to benzínem a spalovali. A z toho to sádlo steklo do těchto rybníčků.

Esesáci byli strážní, ale naši přímí nadřízení byli věžňové, tzv. káповé, velitelé jednotlivých komand. Byli to suroví vrazi.

První noc jsme byli na bloku, kde, pokud byly trojpatrové kavalce a vešlo se tam 300 lidí, ale byli jsme taky na bloku, kde kavalce nebyly a na podlaze z betonu leželo 700 lidí. Takže když jsme se na noc položili na podlahu a když se jeden převalil, převalovalo se všech těch 700 lidí. Bylo to k umačkání. První noc na vedlejším bloku několik věžňů zešílelo, vylezli na střechnu a tam je káповé umlátili.

Během cesty do Osvětimi jsme nedostali nic k jídlu. A další dva dny v Osvětimi také nic, protože si káповé s námi dělali, co chtěli. K jídlu se dostávala tuřínová polévka – taková břečka. Káповé vydávali tuto polévku a když došlo až k tomu, co si chtěli nechat pro sebe (poslední třetinu, to husté, co se usadilo na dně), tak káпо sběračkou nabral tu vařící bryndu, chrstnul ji nejbližšímu věžňovi do obličeje, zařval, že se tlačí, že není pořádek ve frontě a popadli kalfas se zbytkem polévky a odnesli si ho. My jsme byli devítičlenná skupinka ještě z Terezína, která držela při sobě. Nabídl se jeden vězeň, že vrátí káповi facku, ale my se ho musíme zastat. Druhý den, když káпо chrstl břečku věžňovi do obličeje, tak ten vězeň, co se s námi domluvil, dal káповi facku. Ten na to samozřejmě nebyl připravený, udělal přemet a

my jsme hrozili a křičeli. Začalo vyjednávání, protože kápů bylo pět, ale nás 600 – 700 vězňů a přidávali se další. Mohli to samozřejmě nahlásit a celý blok by šel do plynu, ale oni taky by to nepřežili a to nechtěli. Zvolili jsme si výdejce jídla, který stál od dalšího dne vždycky u kotlů s výdejem a stačilo, aby na kápa mrknul a ten už zuřivě a poctivě míchal ze zdola.

Od té doby byla na našem bloku úplně jiná atmosféra. Taky už se nestalo, že bychom ráno našli mrtvolu při vynášení kádí na výkaly ze zadního kumbálu, protože se v noci na latrínu nesmělo. Většinou to byla mrtvola nešťastníka, který se nějak ozval a káповé ho přes noc ubili.“

D. M. : „Jak dlouho jste v Osvětimi byl?“

M. P. : „Naštěstí krátce. Šest neděl.“

D. M. : „Jak jste se dostal z Osvětimi?“

M. P. : „Po šesti týdnech v Osvětimi nás určili do pracovního transportu, který šel do pobočného lágru Buchenwaldu. Při tomhle výběru jsem se cítil jak na trhu otroků.

Tímhle výběrem jsme byli chráněni před výběrem do plynu.“

D. M. : „Bylo možné si v Osvětimi najít přátelé?“

M. P. : „My jsme měli svou devítičlennou skupinku, která se vytvořila už v Terezíně na základě ilegální činnosti. Spolu jsme drželi od Terezína až do útěku.“

D. M. : „Uměl jste německy?“

M. P. : „Ne, neuměl. Od čtvrté obecné jsem německý jazyk měl, ale v té době jsem k tomu měl odpor, takže jsem nerozuměl. Až po květnu 1945 jsem náhle zjistil, že rozumím.“

D. M. : „Jak to bylo s Vaší sestrou?“

M. P. : „Sestra s rodiči šla dobrovolně z Terezína do Osvětimi za mnou. To byla morální povinnost.

Rodiče šli hned po příchodu do Osvětimi do plynu.

Sestra šla na tu dobrou stranu. A asi po měsíci jsem se od našeho známého z Terezína (byl to elektrikář a mohl se volně pohybovat) dozvěděl, že je Soňa v sousedním ženském lágru. Zorganizovalo nám setkání u ostatných drátů. Někdo tam propašoval modlitební židovskou knížku a pero. Na vytrženou stránku jsme jí napsali, ať se hlásí do jakéhokoli transportu, jen od těch komínů pryč. A hodili přes plot, se zabaleným kamínkem..

Což se jí podařilo a zachránila se.“

D. M. : „Jak jste se dostal z Buchenwaldu?“

M. P. : „Já jsem byl v Meuselwitz, což byl malý pobočný tábor, kde jsem pracoval na starých automatech. Byli jsme špinaví od oleje, jediné hadry, které nebylo možno převléknout a ty gumové zástěry vůbec nechránily. Ale když tam nebyl plyn, tak to pro nás bylo jako sanatorium.“

A 12. dubna, když už se přiblížila fronta nás vezli 2 – 3 dny do Kraslic. Tam nástup a pochod, z kterého se nám podařilo utéct. Z Kraslic jsme se dostali až na Domažlicko, kde jsme utekli do první české vesnice, kde se nás lidi ujali.“

D. M. : „Jaký byl život po válce?“

M. P. : „Dodělal jsem si gymnázium a šel na vysokou školu, obor statisticko - ekonomické inženýrství. O tom, co se všechno stalo, jsem nemluvil 25 let, ani se ženou, ani s dětmi. Považoval jsem to za věc minulosti, vyřízenou a taky za věc natolik nesdělitelnou, že by to stejně nikdo nepochopil, tak nač je drásat.“

Poprvé jsem o tom promluvil, když se začalo měnit ovzduší, na schůzi Svazu osvobozených politických vězňů v roce 1968. A i ti, co prošli lágry, ale ne vyhlazovacími, z toho byli tak zdrcení, že jsem si řekl, že už o tom nebudu mluvit.

Když se však po listopadu objevily hlasy těch nenapravitelných a chtěli to všechno přelhat, tak jsem si řekl, že budu burcovat.

Vyzpovídal jsem se Židovskému muzeu, knižně a časopisecky jsem to publikoval. Byl jsem na mezinárodním semináři, jsem v kontaktu s lidmi, co dělají historii holocaustu. Dělal jsem přednášky na školách.

Koníčkem ve volném čase je pro mě ekonomie - tvorba analýz.“

D. M. : „Jaké to bylo, po tolika letech se vrátit do Osvětimi?“

M. P. : „Jel jsem tam s dětmi a vnoučaty, abych jim to ukázal, v roce 2002. Myslel jsem si, že mi to už nemůže nic udělat. Ale když jsme šli poprvé k troskám krematorií, tak jsem si uvědomil, že jsem na místech, kam jsem se nikdy nedostal, naštěstí. Tam byli moji rodiče. Poprvé jsem to ochutnal z té špatné strany.“

Nejvíce mě vzaly fotografie před jedním z krematorií. Jsou tam fotky rodin, jak polehávají a posedávají v březovém háječku s kufry a bágly, jak při nedělním výletě, ale čekaly před krematoriem, až na ně přijde řada.“

D. M. : „Myslíte si, že by se něco takového mohlo stát i dnes?“

M. P. : „Ano, nelze to vyloučit. Svět je krutý. Genocida probíhá dál, ale v jiné podobě. V chudých zemích umírá hlady 18 – 20 milionů lidí ročně. Proto se snažím proti tomu burcovat.“

D. M. : „Proč myslíte, že se tohle stalo Židům?“

M. P. : „Nenávist vůči bohatým kapitalistům antisemitisté obrátili pouze proti bohatým židovským kapitalistům a s nimi i proti ostatním Židům. Jeden ze zakladatelů německé sociální demokracie, Augustin Bebel, řekl, že antisemitismus je socialismem hloupých.“

D. M. : „Je něco, co byste chtěl na konci našeho rozhovoru dodat?“

M. P. : „Moje životní zkušenost je taková, že 5% lidí je nezkazitelných i v těch nejhorších podmínkách. Na druhé straně je 5% lidí nenapravitelných i za těch nejlepších situací a mezi tím je 90% lidí přizpůsobivých. Záleží na tom, kdo té společnosti udává tón, jestli ti spravedliví nebo ti lumpové.“

A v dnešní době, tak jako v těch špatných dobách minulosti, zase do značné míry udává tón těch 5% lumpů. Přesto věřím, že dlouhodobě pravda zvítězí.“

Na závěr rozhovoru zde uvádím svou sebereflexi.

Rozhovor s panem Pickem probíhal v rámci možností velmi dobře. Kladla jsem otevřené otázky a na panu Pickovi bylo znát, že svůj osud nevypráví poprvé. Během rozhovoru nedal pan Pick najevo jakoukoli větší emoci. Což by se dalo, z toho všeho, co prožil, předpokládat. Nevím, zda je to tím, že je se svým osudem natolik srovnán a nebo si vzpomínky pro něj velmi bolestné nechává sám pro sebe.

Během mé návštěvy se mi pan Pick zdál velmi opatrný a ostražitý. Nemám mu to vůbec za zlé, protože má ve svém životě mnoho negativních zkušeností.

Neměla jsem pocit, že bych ho svou návštěvou otravovala nebo od něčeho zdržovala, ale na druhou stranu jsem čekala, že se pan Pick bude více zajímat a ptát. Například na mé sdělení, že jsem navštívila Terezín a Osvětim, pan Pick vůbec nereagoval. Čekala jsem otázky typu: „Proč jste tam jela. Jak to na Vás působilo? Co Vás nejvíce zaujalo?“ Ale nic takového

během našeho setkání nepadlo. A na otázku: „Proč jste si vybrala toto téma?“ jsem čekala celou dobu, ale nedočkala.

Rušivým prvkem v komunikaci bylo to, že pan Pick velmi špatně slyší. Samozřejmě, že jsem s tím před rozhovorem počítala. Postižení sluchu trápí většinu seniorské populace, ale přesto, to rozhovor určitě ovlivnilo.

Za hodinu a půl člověk člověka nepozná, ale určitý dojem ve Vás zachová. Pan Pick je velmi silná a rázná osobnost, kdyby nebyl, tak by se nezachránil a nepřežil.

Vyprávění mé prababičky Jarmily Šonové

Když jsem se své prababičky zeptala na rodinu Pickovu, tak už jsem věděla, že byli majiteli Spilby (do dnešní doby se továrna hodně rozrostla a mnohokrát změnila jméno – dnes je to Cadence Innovattion jeden z hlavních výrobců součástek pro firmu Škoda Auto a. s.) a jen Soňa se svým bratrem Milošem se po válce vrátili. Proto mě hned na začátku překvapilo tvrzení mé prababičky o tom, že mluvila se Soňou Pickovou a ta jí řekla, že se Miloš nevrátil a zahynul tam s rodiči.

Říkám: „To není možné, vždyť žije v Praze a napsal tuto knihu, babi (podávám babičce knihu, kterou napsal pan Pick).“

A tak mi babička začala vyprávět o rozhovoru se Soňou.

Jarmila Šonová: „Byl rok 1945, srpen a já jsem šla s kočárkem se svojí nejstarší dcerou. Ani ve snu by mě nenapadlo, co zažiji. Jdu z kopečka ulicí Komenského v Libáni a tak někde u sokolovny vidím ženu, která jde proti mně. Říkám si, to není možné, ale ta žena mi připomíná... No ano. Opravdu. Je to Soňa Picková. Chvíli se na sebe díváme a obě se navzájem poznáváme (já jsem si myslela, že také nepřežila). Pozdravíme se, už nevím, kdo ten pozdrav řekl první, ani co, jestli ahoj nebo nazdar. Ale všimla jsem si, že ta tvář věčně usměvavé dívenky, kterou jsem znala, se změnila ve starší a utrápenější. Je to už spousta let, ale pořád si pamatuji ten saténový šáteček co měla na hlavě.“

Babička zavřela oči, nevím proč, možná abychom neviděli ty slzy v nich nebo, aby se jí to lépe vybavilo, jak říkala.

Jarmila Šonová: „Soňa mi na otázku co tady dělá, odpověděla takto: „To jsem se šla podívat na barák. A byla jsem si taky pro své věci, které mi byly odepřeny, že nic rodiče nedali.“

Babička mi nechtěla říct jméno rodiny, u které si Pickovi šperky schovali před tím, než museli odejít. Ale vím, že to nebyla čestná rodina, když to zapřela.

Babička se pak ptala, jak se zachránila a Soňa Picková vyprávěla: „Ráno byl rozpis, že půjdeme do plynu.“

Jarmila Šonová: „Ano, takhle mi to řekla.“

Soňa Picková: „A najednou mě někdo zezadu z řady vzal a řekl: „Ty půjdeš na pole.“

Jarmila Šonová: „Už si nepamatuju, kdo ji z řady vzal, ale že půjde na pole to vím jistě. A zbytek její rodiny si šel pro jistou smrt – do plynu. A jinak jako nevím. To ona mi nic jiného nevypravovala, jak se kam dostala nebo mi to říkala, ale já si to už nezapamatovala.“

Když si babička prohlížela seznam Židů, který jsem ji přinesla už předem vypracovaný podle abecedy, zastavovala se u různých jmen, jež znala nebo mi dokonce řekla,

kde bydleli. Zejména jí hodně připomnělo jméno Jiří Schulmann. Ptala jsem se: „Babi, ty jsi ho znala?“

Jarmila Šonová: „No, že se ptáš, holčičko. Jirka ten mě pouštěl koupat na rybník u cukrovaru. Děti se mu smály, že je rezavej, ale tak zvláště, taková měděná barva. Ale já neměla důvod se mu smát a snesla jsem se s každým. On to byl pěkný darebák, protože tam nechtěl nikoho pouštět, taky si to mohl dovolit, protože jeho táta byl tenkrát ředitelem cukrovaru. Nebylo koupaliště, a tak jsme se chodili koupat na rybník u pole, Ervín se jmenoval. Chodilo nás tam víc, ale když mě tam maminka nechtěla pustit, tak jsem si došla za Jirkou a ten mě pustil na cukrovarský rybník. Taky mi to holky vyčítaly, „ty jsi pěkná, jdeš se koupat. Tebe tam pustí, má tě rád, ale nás nepustí, tak nám tam aspoň u plotu vykopni tyčku.“ „A já, že ne. Nebudu, ještě by mě někdo viděl a vyhodil by mě a měla bych to u nich špatný. To jsem musela ještě za panem Palečkem. To byl vrátný, ale ten mě taky pustil, protože byl naším susedem. Když se Jirka Schulmann po válce vrátil, byla jsem už vdaná. Jednou takhle šel se svým bratrem po náměstí. Jirka byl rezavej a jeho bratr byl černej, ale hezkej. A jak šli, tak mě Jirka pozdravil: „Ahoj Jarčo“ (takhle mi říkali). A jeho bratr se na něj otočil a Jirka mu na ten tázavý pohled odpověděl: „My jsme spolužáci.“

Dále se zastavila u jména Rudolf Schick.

Jarmila Šonová: „Ten se holčičko obětoval pro rodinu.“

„Jak to myslíš?“ Ptala jsem se.

Jarmila Šonová: „Dal se rozvést nebo paní Schicková, to už nevím, ale byl to jeho nápad. Paní tady zůstala s dětmi a on musel odejít do koncentračního tábora. Ale nevrátil se, zahynul tam jako většina Židů. A tím vlastně zachránil svou rodinu.“

Další vzpomínka mé prababičky byla o rodině Hellerových.

Jarmila Šonová: „Jednoho dne šla moje maminka Anna Zejdová brzo ráno na pole. Potkala paní Hellerovou, mohlo být tak po šesti hodinách. A to bylo ještě za války. Paní Hellerová chodila až do Bystřice na pole někomu vybírat brambory, myslím, že to byla rodina Šebkova. Oni jediná se nebáli vzít ji do práce. Ona chudinka nechtěla peníze, ale jídlo. A v té době byli vděční i za kozí mléko nebo plesnivý chleba. Skoro nic nedostávali. A když, tak minimum. A my už jsme neměli krávu, ale jediné kozu.

A maminka tetě Válkové povídala: „Vždyť já bych dala paní Hellerové mléko, ale vždyť sama víš, že nemáme krávu.“

Teta Válková povídá: „Ale vždyť ona od Šebků nosí jen to kozí.“

Jarmila Šonová: „A tak když maminka druhý den paní Hellerovou potkala, nemohla ji poznat, ale na to ji taky tetě Válkové upozorňovala. Chuděra ženská, byla celá šedivá,

pohublá a hlavně měla tvář utrápenou a vrásčitou. Pozdravili se. Musím podotknout, že před válkou se paní Hellerové neřeklo jinak než milostpaní Hellerová, ale ona to nevyžadovala, ale lidi si na to zvykli.“

A teď maminka: „Kam jdete, milostpaní Hellerová?“

A ona: „Jdu do Bystřice, paní Zejdová a spěchám.“

Maminka na to: „Co tam jdete dělat?“

A ona: „Pracovat k Šebkům, oni mi za to dávají mléko.“

A maminka na to: „Milostpaní Hellerová, vy víte, že já už krávu nemám, ale kdyby jste chtěla, tak já bych vám to kozí mléko dala.“

A paní Hellerová odmítla, bála se, abychom s tím neměli nějaké problémy.

Ale maminka: „Máte se s tím tahat až z Bystřice?“

U vrátek jsme měli malý sloupek a na tom sloupku plech, aby to bylo rovný a na něj každý den pak paní Hellerová položila prázdný kastrůlek. A maminka do něj nalila ranní mléko a přikryla pokličkou a nikdo to neukradl. To byla odvaha, že svobodná ženská s jedním dítětem pomáhá židovské rodině. Já nevím, jak dlouho to trvalo, ale týden, možná čtrnáct dní, déle ne. A najednou jde maminka pro prázdný kastrůlek, ale tam bylo mléko. Maminka ho pak nalila prasatům nebo slepicím. A dala tam zase čerstvé. Mysla si, že si dneska paní Hellerová nepřišla. Druhý den byl kastrůlek zas plný. Tak maminka šla k tetě Válkové a říká: „Mařenko, cože Hellerovi nechodí pro mléko?“

Musím říct, že maminka za to nic nechtěla. A ona povídá: „Pane bože, já jsem zapoměla večer k vám příběhnot říct, že oni už museli odejít. Ráno, brzo ráno šli s cumlíkem, já nevím kam.“

Jarmila Šonová: „Moje maminka (paní Zejdová) chodila k tetě Válkové pracovat, a tak byla u toho, když za ní přišla paní Hellerová a povídá jí: „Paní Válková, my toho moc nemáme (někdo si myslí, že každý Žid musí být boháč, a proto je taky nemají lidi rádi. Není tomu tak, Hellerovi byli jako každá rodina, možná, že ještě chudší), ale chtěli bychom si to někde uschovat, paní Válková (myslela si, že se vrátí).“

A teta odpověděla: „Paní Hellerová, já sem nemůžu nic brát, to víte Pepík si bude brát tu (ona jí neměla moc ráda a taky jí nevěřila, kdyby brzo umřela, že ty věci vrátí zpátky rodině Hellerových), ale řekněte si paní Zejdové.“

A maminka, že ne: „Nic nechci, paní Hellerová, nezlobte se na mě, ale já nemůžu a ani bych to neměla kam dát.“

Jestli to pak někomu Hellerovi dali, to se neví.“

Návštěva Malé pevnosti Terezín

Dne 17. 10. 2009 jsem navštívila Malou pevnost Terezín.

Celá má bakalářská práce je zaměřena na osudy židovského obyvatelstva v Libáni.

Zjistila jsem, že všech 45 židovských obyvatel Libáně jelo nejdříve do Terezína a poté do Osvětimi, chtěla jsem si jejich cestu projít úplně celou. Během prázdnin jsem navštívila Státní muzeum v Osvětimi a poslední místo, které mi chybělo, byl Terezín.

Malá pevnost vznikla koncem 18. století poblíž soutoku Labe a Ohře jako součást komplexu opevnění, který pojmenovali Terezín na počest císařovny Marie Terezie. Téměř od počátku své existence byla používána jako věznice, kterou kromě vojáků prošla řada lidí spojených s národně osvobozeneckými boji ve střední a jihovýchodní Evropě.

Po okupaci českých zemí v březnu 1939, kdy se v důsledku nacistického teroru postupně zaplnily existující věznice, byla v roce 1940 v Malé pevnosti zřízena věznice pražského gestapa. A v Hlavní pevnosti – samotném městě Terezín – vzniklo v listopadu 1941 ghetto, koncentrační tábor pro Židy.

Židé z Libáně odjízděli v roce 1943. Nejdříve jeli do Mladé Boleslavi, kde byli tři dny než se transport naplnil. V transportu bylo celkem 550 lidí z nichž se osvobození dožilo 27, jak si pamatuje pan Pick. I. dvůr Malé pevnosti je rozdělen na bloky A a B, v nichž je 17 hromadných cel a 20 samotek. Pan Pick šel na L 218, to byla ubikace chlapecké mládeže, jeho tatínek byl v mužských Sudetských kasárnách a maminka se sestrou pana Picka Soňou v Hamburských kasárnách, babička šla do ubikace pro přestárle a velmi brzy zemřela.

Pouze rodina Pickova zůstala delší dobu v Terezíně, zbytek transportu a tím pádem i zbytek židů z Libáně šlo okamžitě dál do Osvětimi a tam do plynu. Rodinu Pickovu zachránil strýc Ervín, který přišel do Terezína zakladatelským transportem. Měl všechna feudální privilegia a mohl jistou dobu chránit určitý počet rodinných příslušníků.

Dále vězni putovali do koupelny a odvěšvárny, zde byl dochován velký „kotel“, kam se dávalo oblečení, a pomocí páry se likvidovali paraziti.

Po příjezdu šel pan Pick jak uvádí ve svých vzpomínkách do šlojsny – třídní karanténa v jedněch kasárnách.

Poslední zastávkou prohlídky byl bazén a kino. Do těchto prostor se pan Pick nikdy nedostal.

Moje sebereflexe na návštěvu Terezína

Návštěva Terezína byla úplně jiná než návštěva Osvětimi.

Samozřejmě zde byla spousta smutných informací a věcí, ale nepůsobilo to na mě takovým šokujícím a stísnujícím dojmem jako v Osvětimi.

Je neuvěřitelné, kolik si toho tito lidé (Židé) museli projít, tolika stěhování a stále na ně čekalo něco horšího.

Velké plus přičítám při této prohlídce českému průvodci. Takovou možnost jsem v Polsku neměla a musela jsem si vystačit s knižním průvodcem a se svou skromnou angličtinou.

Návštěva Státního muzea v Osvětimi

Dne 21. 7. 2009 jsem navštívila Státní muzeum v Osvětimi.

Chtěla jsem na vlastní oči Osvětim vidět, protože zde zahynuli všichni židé z Libáně, kromě Miloše a Soni Pickových. A také jsem se s pojmem Osvětim setkávala v mnoha knihách, které jsem četla nebo ve filmech, které jsem zhlédla.

Rozkaz vybudovat tábor byl vydán v dubnu roku 1940 a jeho velitelem byl jmenován Rudolf Höss. Dne 14. 6. 1940 gestapo poslalo do KL Auschwitz první vězně z Polska. Souběžně se zvyšováním počtu vězňů se rozšiřovalo území tábora, který se proměnil v obrovskou továrnu na smrt. Tábor v Osvětimi – KL Auschwitz I se stal kmenovým táborem pro celou síť nových táborů. V roce 1941 byla ve 3 km vzdálené vesnici Březinka zahájena výstavba druhého tábora, nazvaného KL Auschwitz II – Birkenau a v roce 1942 v Monowicích u Osvětimi vybudován KL Auschwitz III.

KL Auschwitz II – Birkenau

Rozloha tohoto tábora činila asi 175 ha a byl zastavěn více než 300 baráky. Do dnešního dne se všechny nedochovaly. Dochovalo se téměř kompletně jen 45 zděných a 22 dřevěných baráků. Na místě spálených nebo zničených baráků stojí dnes jen komíny a obrysy míst, které jednotlivé baráky zabíraly, dokládající jejich velikost a počet.

Tábor v Březince byl rozdělen na několik polí a sektorů, které tvořily samostatné tábory. Na území Birkenau nacisté vybudovali většinu vyhlazovacích zařízení, tedy čtyři krematoria s plynovými komorami, dvě prozatímní plynové komory v přestavěných pro tento účel selských domech, a také spalovací jámy a hranice.

Pan Pick přijel do KL Auschwitz II – Birkenau v září 1944 v dobytčím vagoně – 50 lidí na vagon a strávil tu 6 týdnů. Svůj pobyt zde začínám jako on – na rampě. Je zde krásně vidět vlečka, která končila rampou, na které lékaři třídili Židy. „*Na rampě do vagonů okamžitě vtrhlo komando Kanada, které vyklízelo vagony.*“⁷⁰ Byli shromážděni na rampě a čekali až na ně přijde řada. Se vši energií, kterou ze sebe dokázal pan Pick vymačkat, zařval před Mengelem: „*Zwanzig Jahre, Maschinenschlosser*“ a on ukázal hůlkou na tu dobrou stranu. Poté se šlo do „sauny“, jak se tam říkalo sprchám. Cestou do sprch jsem viděla na konci rampy zříceniny dvou krematorií a plynových komor, vyhozených do povětří prchajícími esesáky, kteří se snažili zahladit stopy zločinu.

---

⁷⁰ Pick, M.: Naděje se vzdát neumím. Brno, Doplněk 2010, s. 46

Mezi zříceninami krematorií stojí mezinárodní pomník obětem nacismu v Osvětimi. Od pomníku jsem se vydala k budově tzv. Sauny. Probíhala v ní registrace a dezinfekce vězňů právě přivezených do tábora, kteří měli být využiti k nuceným pracím. V jedné místnosti této budovy je expozice rodinných fotografií přivezených Židy deportovanými do KL Auschwitz. Byly nalezeny po osvobození tábora v jednom kufří, který Němci nestihli zničit. V další místnosti je vozík, vytažený z rybníka u plynové komory a krematoria II a používal se k vyvážení popele zavražděných a spálených lidí.

Pan Pick byl umístěn v sektoru E (dřevěné baráky), kterému se říkalo Cikánský lág, protože prý odtamtud šly předtím do plynu desetitisíce cikánů. Dřevěné baráky byly vpravo od železniční tratě. Byly to polní stáje pro 52 koní, v nichž po minimálních úpravách umísťovali až 1000 vězňů. Uprostřed baráků byly postaveny rozvody komínů, jimiž procházel kouř, který měl vytápět celý vnitřek. Prošla jsem všemi 22 baráky a u každého komínu byly květiny a kamínky, které zde zanechali návštěvníci.

Cestou ke dřevěným barákům jsem viděla jámy plné vody. Jámy na základě nařízení SS vykopali vězni a spalovali se v nich mrtvoly proložené železničními pražci, když krematoria takové množství těl nemohla pobrat. *„Jednou jsme táhly povozy do jiné části lágru kolem takových rybníčků se spáleným sádlem – esesákům z toho bylo taky zle a snažili se to překřičet řvaním na nás. Hnali nás do poklusu namířeny samopaly a řvali, abychom se tím směrem – k těm rybníčkům – neopovážili ani ohlédnout.“⁷¹*

Poslední místo, které jsem navštívila, byl malý lesíček, blízko jedné z plynových komor. Pod stromy ve stínu čekaly celé rodiny na to, až se v plynové komoře uvolní místo. Pro větší autentičnost a představu je na tomto místě umístěna žulová deska s fotografií, která zachycuje několik desítek rodiny a jejich čekání na smrt. A je možné, že právě zde čekali židé z Libáně.

KL Auschwitz

Poté, co jsem prošla branou, jsem se ocitla na území první části osvětimského tábora (KL Auschwitz I), kde se ve vězeňských blocích nalézá expozice prezentující dějiny KL Auschwitz a národní expozice. V KL Auschwitz pan Pick ani židé z Libáně nebyli, ale je možné, že v některých blocích jsou vystaveny jejich věci.

Blok 5. V sálech jsou vystaveny předměty nalezené po osvobození, které patřily osobám odsouzeným k smrti. Jsou to tality (pláště k modlení), boty, kufry se jmény a adresami Židů deportovaných do tábora, misky, protézy, brýle, kartáče apod. Právě v tomto bloku mě přepadla neuvěřitelná úzkost a smutek. Je to něco nepopsatelného vidět tolik věcí

---

⁷¹ Pick, M.: Naděje se vzdát neumím. Brno, Doplněk 2010, s. 51

tolika lidí, kteří by ještě dnes mohli žít. V tomto bloku jsem viděla hodně návštěvníků, kteří s pláčem utíkali ven.

Expozice v bloku 6 ukazuje život vězňů. Konkrétně 6 týdnů života pana Picka. Oblečení, které vězni dostávali. Tenký pruhovaný vězeňský oděv nechránil vězně před chladem. Prádlo se vyměňovalo po několika týdnech nebo dokonce měsících, přičemž vězni neměli možnost si jej vyprat. To vedlo k šíření různých nemocí. Celodenní vězeňská strava měla hodnotu asi 1300 – 1700 kalorií. K snídani vězeň obdržel asi ½ litru „kávy“ nebo bylinkového čaje, k obědu asi 1 litr bezmasé polévky často uvařené ze shnilé zeleniny. Večeře sestávala z přibližně 300 – 350 gramů černého mazlavého chleba, malého množství doplňků (např. 20g salámu nebo 30 g margarínu, případně sýra) a bylinkové tekutiny či „kávy“. Na panelu jsou snímky, které byly pořízeny po osvobození a ukazují vězeňkyně, které vážily 23 – 35 kg.

Na konci prohlídky jsem navštívila krematorium a plynovou komoru.

Moje sebereflexe na návštěvu Osvětimi

Návštěva Osvětimi mi trvala 6 hodin a zpětně si myslím, že jsem neprošla vše dostatečně. Prohlídkové trasy obou táborů jsou dobře zřetelně označeny, všude jsou šipky a tabule s vysvětlivkami. Pro větší autentičnost a představu je na každém důležitém místě umístěna žulová deska s fotografiemi dané situace (Židé na příjezdové rampě, selekce nově přivezených do tábora, třídění majetku zavražděných, spalování mrtvol).

Během prohlídky jsem si určité informace a znalosti, které jsem získala ještě před návštěvou, o táborech potvrzovala a rozšiřovala.

Návštěva takového místa vás nenechá v klidu. Byly chvíle, kdy jsem měla husí kůži a slzy v očích. V místnosti, která byla věnována zabitým dětem, byl slyšet lidský pláč a několik návštěvníků muselo být s pomocí svých blízkých vyvedeno pryč. A ani tohle vás nenechá na pokoji.

Mnoho mých blízkých se mě ptalo před odjezdem a i po příjezdu, proč o prázdninách jedu do něčeho tak hrozného?

Kvůli své bakalářské práci a jednak proto, že něco tak hrozného se skutečně stalo a patří to do našich dějin, ne zase tak dávných.

Návštěva něčeho tak hrozného je nejlepší prevence před něčím dalším tak hrozným.

Pátrání v archivu

Moje poslední cesta vedla do archivu města Libáně, kde jsem v městské kronice hledala jakoukoli zmínku o židovských občanech města Libáň. Dostala jsem se do styku s různými materiály, které mi tuto dobu blíže osvětlily.

Svoji bakalářskou práci obohacuji o zápisy Městské kroniky Libáň a Zpravodaje Musejního spolku v Libáni, týkající se rodiny Pickovy a jejich rodinného podniku jménem Spilba.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo podat informace o životě Židů v Libáni v minulém století. Myslím si, že teoretická část mé práce dává dostatek podkladů, aby si každý čtenář mohl udělat obrázek o životě Židů v Čechách a posléze o životě Židů v Libáni před 2. světovou válkou a během ní.

Byla bych velmi ráda, kdyby tato práce posloužila např. obyvatelům Libáně, kteří by se chtěli dozvědět něco více o svých ztracených sousedech, ale i občanům mimo město Libáň, kteří se zajímají o židovskou kulturu a osudy židovského obyvatelstva. Jeden výtisk práce bych také chtěla věnovat archivu města Libáň, jako dokumentační materiál pro budoucí generace.

V úvodu této práce uvádím, že bych v praktické části chtěla čtenáře seznámit s životem pana Miloše Picka, před válkou a po válce, který se narodil v Libáni a do svých 14 let zde žil. Pan Pick a jeho sestra Soňa přežili holocaust a dnes žijí v Praze.

Myslím si, že tento cíl jsem splnila. Pana Picka jsem kontaktovala a osobně jsem se s ním sešla v jeho přirozeném prostředí (žije se svojí dcerou, jejím manželem a se svými vnoučaty v rodinném domě na okraji Prahy). Pro práci s panem Pickem jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu, kterou je polostandardizovaný rozhovor s otevřenými otázkami, s jehož výsledkem jsem spokojena.

Dalším mým cílem v praktické části bylo nalézt a sepsat svědectví lidí, kteří jsou ještě mezi námi a své zmizelé židovské sousedy znali. Zejména jsem se zaměřila na osoby, které si vybavují vzpomínky na rodinu Pickovu.

K mému velkému překvapení ideální pamětnicí byla moje prababička Jarmila Šonová. Prababička můj návrh na uskutečnění rozhovoru o jejích vzpomínkách na židovské sousedy v Libáni a hlavně na rodinu Pickovu, přijala ihned a s velkou radostí. Naprosto mě fascinovalo, že se prababička náhodně setkala po válce s paní Soňou. Rozhovor mezi oběma ženami jsem z vyprávění prababičky zaznamenala. Bylo ale neuvěřitelné, že si prababička až do doby našeho rozhovoru myslela, že pan Miloš Pick zahynul v Osvětimi. Poté, co jsem její přesvědčení vyvrátila a uvedla na pravou míru (pan Pick žije v Praze) měla na obličeji blažený výraz. Což také považuji za velké plus této práce.

Do praktické části jsem zahrнула popis své osobní návštěvy v Malé pevnosti Terezín a návštěvy Státního muzea v Osvětimi. Tato dvě místa neodmyslitelně patří do života pana Picka. Chtěla jsem jít po jeho stopách.

Myslím si, že tato místa by měl navštívit každý. Já osobně cítím velkou změnu ve svém vnímání lidského života po absolvování návštěv těchto míst, vážím si a obdivuji lidi, jenž holocaust přežili a byli schopni se po takové ráně životem opět zvednout a zapojit se do života.

Seznam použitých zdrojů**Odborná literatura**

Archiv města Jičín

Bauman, A.: *Co by měl každý vědět o židovství*. Praha: Kalich, 2001.

Bílek, K.: *Malé dějiny libáňska*. Libáň, Městský úřad Libáň 2005.

Daniel, J.: *Mé myšlenky se velice nepodobají dýmu*. Praha, Torst 1998.

Divecký, J.: *Židovské svátky*. Praha: P3K, 2005.

Gold, H.: *Jews and Jewish Communities of Bohemia*. 1934

Kazimierz, S.: *Státní muzeum v Osvětimi. Průvodce*. Oświęcim: Státní muzeum v Osvětimi, 2008.

Mensfelt, J.: *Auschwitz – Birkenau. Dějiny a současnost*. Wadowice: Grafikon, 2009.

Městský úřad Libáň: *Městská kronika Libáň, 1941-1945*: 1-4. díl.

Momot, M.: *Auschwitz, Birkenau. Památné místo a muzeum*. Zakopane: Krokus, 2007.

Pavlát, L.: *Židé. Dějiny a kultura*. Praha: Židovské Muzeum, 1997

Pěkný, T.: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha, SEFER 1993.

Philip, S.: *Židovské obřady a symboly*. Praha, Vyšehrad 2008.

Pick, M.: *Naděje se vzdát neumím*. Brno, Doplněk 2010.

Pojar, M. a spol.: *Židovská menšina za druhé republiky*. Praha, Židovské muzeum v Praze 2007.

Pojar, M. a spol.: *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech*. Praha, Židovské muzeum v Praze 2004.

Rozkošná, B., Jakubec P.: *Židovské památky Čech*. Brno, ERA 2004.

Spiegel, P.: *Kdo jsou Židé?* Brno: Barrister a Principal, 2007.

Szlakmann, Ch.: *Judaismus pro začátečníky*. Praha: Togga, 2003.

Vojtíšek, F.: *Národní odboj na Libáňsku*. Libáň, Vlastivědný kroužek při OB se SPS v Libáni 1970

Vojtíšek, F.: *Libáň – 650 let města*. Libáň, Osvětová beseda v Libáni 1974.

Musijní spolek s odborem okrašlovacím: *Z kronik města Libáně*. Libáň, 1947.

Internetové odkazy

www.mestoliban.cz, 16. dubna 2011

Přílohy

Příloha 1: Fotografie ze slavnostního odhalení pamětní desky za účasti pana Miloše Picka a jeho sestry Soni, kteří žili v Libáni a holocaust přežili

Příloha 2: Fotografie, které zachycují původní stavbu synagogy v Libáni i postup při přestavbě

Příloha 3: Kopie originálu listiny z roku 1883, která je uložena ve Státním archivu v Jičíně

Příloha 4: Báseň a fotografie Jiřího Daniela

Příloha 5: Báseň Jiřího Hellera

Příloha 6: Autoportrét J. Taubera a kresba J. Taubera

Příloha 7: Fotografie pana Picka. Tento snímek jsem zhotovila při našem rozhovor

Příloha 1: Fotografie ze slavnostního odhalení pamětní desky za účasti pana Miloše Picka a jeho sestry Soni, kteří žili v Libáni a holocaust přežili

Slavnostní zahájení

Zprava paní Soňa, pan Pick a pan Miloš Hájek

Příloha 1: Fotografie ze slavnostního odhalení pamětní desky za účasti pana Miloše Picka a jeho sestry Soni, kteří žili v Libáni a holocaust přežili

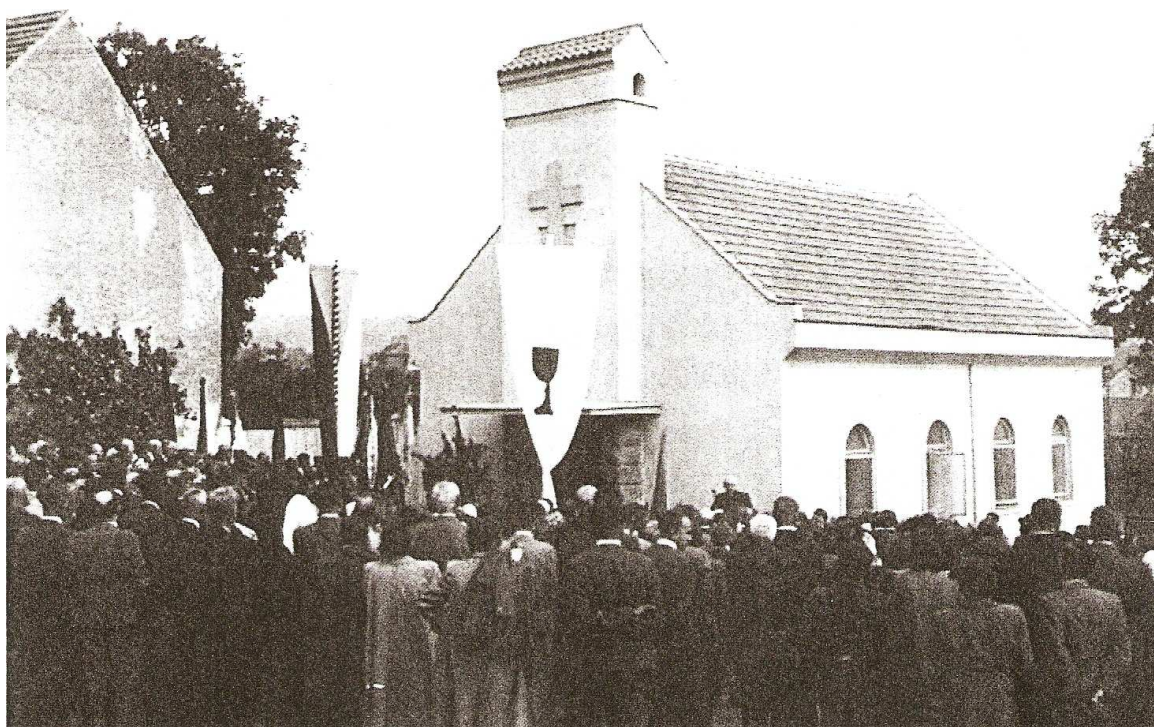
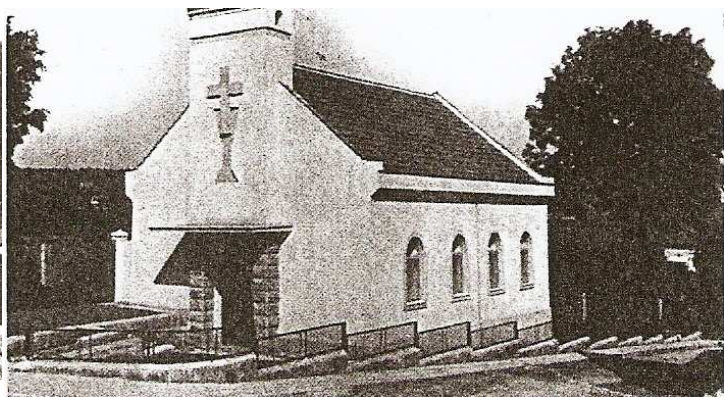
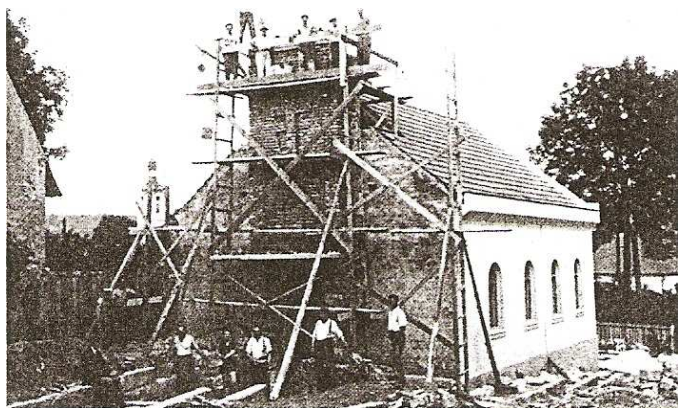
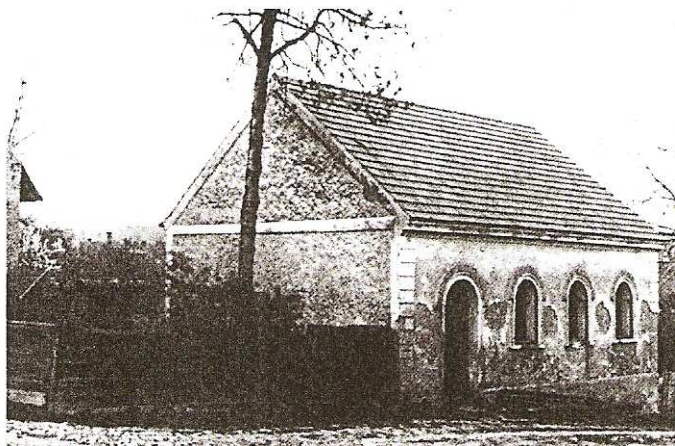
Odhalení desky

Pamětní deska

Příloha 2: Fotografie, které zachycují původní stavbu synagogy v Libáni i postup při přestavbě

v Jičíně

Protokol

sepsaný u obecního úřadu v Libáni

Dne 30 Dubna 1883

Předmětem

jest kommissionální ohledání bytu na půvě domu p. Emanuela Kohela v Libáni čp. 7 který obce israelitská za modlitebnu používá k nář. úřadu Slav. ek. okresního hejtmanství v Jičíně ze dne 30 března 1883 č. 634

Přítomní

Václav Kurka

městassosta.

František Černoš

zapisovatel

Lenek Říha

skoušený mistr stavitelský

M. M. Abraham Mautner

predseda obce náboženské
israelitské.

Komise odebrala se do domu p. Emanuela Kohela a shledala následovně.

z prvního patra domu p. Emanuela Kohela vede 1 mtr. 10 ctm široká chodba na půdu téhož domu, kde se nalézá 1 světnice 9 ctm. široká 4 mtr. 70 ctm. široká a 2 mtr. 18 ctm. vysoká, k této světnici vede z prvního patra domu toho 18 dřevěných schodů světnice ta slouží stavající náboženské obci israelitské v Libáni za modlitebnu, jest ze zcela slabého provedení (na čtyřech) mezi hřebalkami a sto. lícovníma sloupy vystavená, maltou omazaná a celá jak uvnitř tak zevnitř obilena.
Strop prozřívá z prkench které jsou na 0.12 ctm. 0.14 ctm silná hřebalka spodem přibíhá 1 pr. 2 ctm. na latinu a obilena; střed stropu ve světnici jest, as na 0.5 ctm. prolučlý a křídly zcela lehce spadnouti může

Do této světnice vedou průbové skleněné dveře
90 cm. široké a 2 mtr. 3 cm. vysoké v ní se nachá-
zejí prkenná podlaha a 4 jednoduchá okna
která vesměs vedou pod knoží mezi stoličkami
stoly.

Světnice tu nalezá se také mezi dvěma
kominými vystavení, kterým této modlitebný
jsou položeny prkna, bez sluzby a bez ma-
zání.

Čelá světnice jest ze samých starých trámů
(provalů) vystavena, které jsou částečně i oh-
nilé.

Věhod, jakož schody a chodby okolo této
světnice jest úzký a nebezpečný, schodí-
ty jsou bez zábradlí a lomené a v pádu
okna by se na těchto jedné části úzkých
schodcích lidé, umachati a zadržeti museli.
Uvnitř světnice nalezají se dále lavice
pro více jak 50 osob které číslcem vy-
značeny jsou.

Čelá tato stavba jest dle výše uvedeného
popisu prostranná, nesrovnává se s
ustanovením stavebního nář. čl. 53 a 85
z staveb. a jest příčinou veřejné policie
nebezpečná pobývání a ponevady se v
místnosti té i se svícení při vykonávání
probožnosti, israelitské svíty pro to okna
nebezpečná zvláště kde v domě tomto
sklad dřeva a kování ve dvoře se nalezá
a k domu tomu přísluší

L. Ríha
shouseny místu stavebního

Příloha 4: Báseň a fotografie⁷² Jiřího Daniela (Františka Schulmanna)

Malé město v dešti
(Vzpomínka na Libáň)

Věře, Kamilovi a Ivanovi

Lípami navoněný déšť dopadá na náměstí
a celé město sní očarovaný sen.
Je smutně tu. Dávám se tiše vésti
písní poklidnou jsem s městem odnášen.
Jak je vše provlhlé a pustě jednotvárné
jen déšť a zase déšť a den tak zvolna stárne.

Několik pijáků jde k hospodě U anděla.
A město bzučí si jak zabloudilá včela.
Ah, kéž by jedenkrát
nějaký mladý bůh usedl na náměstí
a na flétně truchlivé dal slavné písní kvěsti
tu večer zkrásněl by jak deštěm krásný sad.

Však zaslechli by jej jen pijáci Na knížecí.
Vy drazí přátelé a polospící věci.
Jen smutek temnější by na krajinu pad...

---

⁷² fotografie je z knihy Břílek, K.: Malé dějiny libáňska. Libáň, Městský úřad Libáň 2005, s. 137

Příloha 5: Báseň Jiřího Hellera

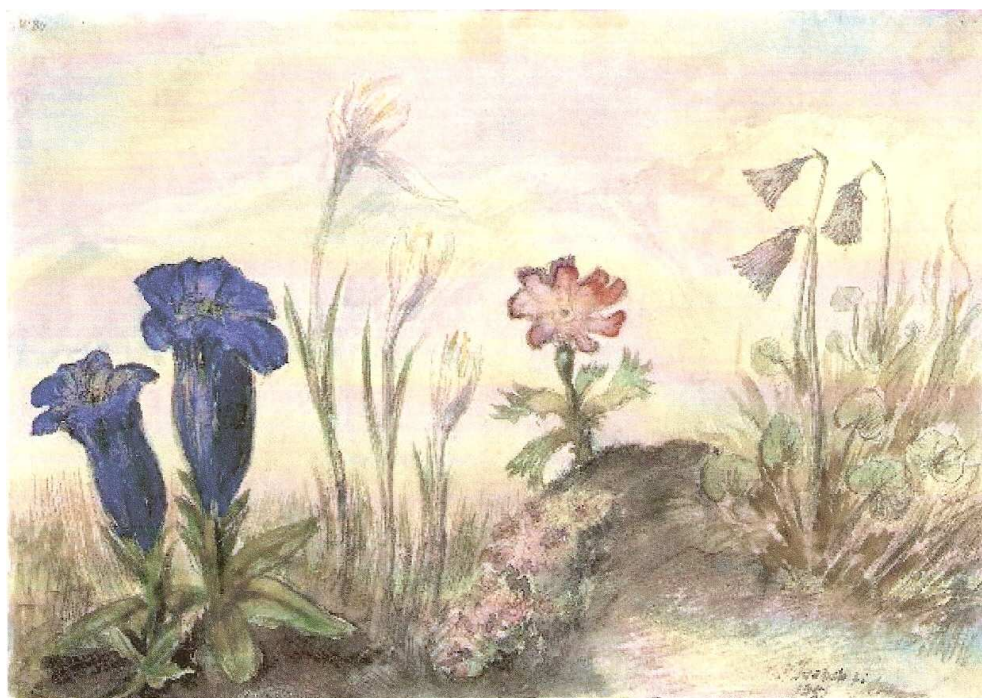
Jdou kapky krve

Jdou kapky krve které v rytmu
vyklepávají melodii
jdou tóny závoj stáčejíce
kol myslí jež ti z houslí pijí

ten nápoj plný jakés síly
kolikrát nesli jsme jej ke rtům
opilí touhou adadžíí
dali jsme tepot srdce lentům

Jak by teď tvoje struny zmlkly
když nejsi naše ani v tónach
Takové ticho Zvon je puklý
Co se srdci po puklých zvonech?

Příloha 6: Autoportrét J. Taubera a kresba J. Taubera

Příloha 7: Fotografie pana Picka. Tento snímek jsem zhotovila, při našem rozhovoru

